

BİR DERSİM GEZİSİ VE MUNZUR FESTİVALİNDEN İZLENİMLER

Munzur ÇEM

Yazıda Yer Alan Ara Başlıklar

A) GEZİ İZLENİMLERİ

-Giriş

-Dersim Hayranı iki Güney Kürdistanlı

-“Çimeyê Mizur Bavayî”ye (Munzur Gözeleri) doğru

-İçkili lokantaya dönüşen ziyaretlerden biri

-“O dili bilmiyorum, ben Türküm!”

- Çewres Çime/Çel Kanî

- Harçîge (Harçik) Vadisi’nden Erzincan’a

- Girlevik Şelalesindeyiz

- Pilvank Ziyareti, yani Şix Delilê Berxecan ile Piri Şevdin’in huzurundayız

- Doğa güzel ama!

- Doğduğum Köyün yolunda

- Nihayet Seter!

- Doğduğum köy sadece birkaç kilometre ötede ama gidemiyorum

- Kimi Kaygılar

- Kapıda, Dersimlileri bekleyen tehlike!

- Somut bir öneri

B) MUNZUR FESTİVALİ İZLENİMLERİ VE ÖNERİLER

- Festival Programının İçeriğine Dair

- Festival programına ilişkin öneriler

- 1. Festivalin Dili

- 2. Festival gündeminde yer alabilecek temalar

- Öteki kimi toplumsal konular

- Sorunları çözebilme yöntemine dair bir öneri

A) GEZİ İZLENİMLERİ

Giriş

Bu yıl Temmuz ayının son 11 gününü, ben ve eşim Gulistan, ikisi Güney Kürdistan'ının Duhok kentinden, biri de Kafkasyalı olan üç arkadaş ile birlikte Kürdistan'ın kuzeyinde geçirdik. Bu amaçla İstanbul'dan havalandıktan sonraki ilk durağımız Van oldu. Bir zengin tarih müzesi olan bu kent ve çevresini gezerken, Doğubayezit'e kadar uzanıp Ehmedê Xanî'nin türbesi ile halk arasında "Qesra Behlul Paşayî" (Behlül Paşa Sarayı) olarak bilinen "İshak Paşa Sarayı"ni gezmeyi de ihmal etmedik. Araba ile Van'dan Dersim'e hareket ederken yolumuz üzerindeki Nemrut dağına çıkıp oradaki krater gölünü görmek, kuşkusuz gezimizin en hoş yanlarından biri oldu.

Gezinin bir bölümü ile ilgili izlenimlerimi anlatırken de öncelikle başıma gelen talihsiz bir olaydan bahsetmek istiyorum.

İzin dönüşü izlenimlerimi yazmaya başlarken doğal olarak Dersim'den önce, gitmiş olduğum Van ile Doğubayezit'ten işe başladım. Ancak sanki bitmesini bekliyormuş gibi, bu yörelerle ilgili hazırladığım ilk bölüm tamamlanır tamamlanmaz, bilgisayarda aniden meydana gelen bir sorun bunları kaybetmeme neden oldu. Çok istememe rağmen, düzeltmeyi beceremedim. İşin uzmanları dahil hepimiz çaresiz kaldık. Fırsat bulup bunları yeniden yazabilir miyim, bundan emin değilim. O nedenle sizlere, şimdilik gezi notlarımın Dersim'le ilgili 2. bölümünü sunabiliyorum.

Şimdi yeniden dönelim gezi izlenimlerine.

Bu gezide, çok istememe rağmen Bingöl'de kalmayı ve gezmeyi beceremedim ya da beceremedik. Zamanımız buna elverişli değildi. Ama içinden geçmek bile benim için heyecan verici oldu. Yanılmıyorsam en son 1978'de gitmiştim bu kente. Bingöl, o zamana göre hayli büyümüş, yeşili ise bayağı artmış. Ormanları eskisine oranla daha gür ve daha canlı. Kent merkezindeki ağaç sayısı da yine eskiye göre çok daha fazla gibi geldi bana.

Dersim'i ise zaten her gidişimde daha güzel buluyorum. Tabi güzel buluyorum derken kastettiğim doğasıdır. Yoksa kültürel ve sosyal yönden, özellikle de politik açıdan Dersim'in hiç de iç açıcı bir durumda olmadığını söylememe gerek yok sanıyorum.

Doğa güzelliği bakımından bu yıl karşılaştığım en büyük çirkinlik, baraj nedeniyle kenti bölen nehrin daha şimdiden kirlenmiş bir göle dönüşmesidir. Bu görünümün, oranın eski halini bilenlerde dayanılmaz bir sinir bozukluğu yaratması kaçınılmazdır. Benim üzerimdeki etkisi de böyle oldu.

Dersim Hayranı iki Güney Kürdistanlı

Birlikte olduğumuz Duhoklu Dr. Fazıl Said ile Dr. Şêro Derwêş (Derviş), öteden beri Dersim'e hayranlıkları ile bildiğim iki arkadaşlar. Bu iki dost, Dersim'in adı ne zaman geçse, "Çiyekî

pîroz e" (Kutsal yerdir) diyerek onu saygı ile ananlardan. Aslında, Dersim ile ilgili bu tür sözleri Kürdistan'ın pek çok yöresinde duymakta zorlanmıyor insan. Yıllardır, Kürdistan'ın farklı parçalarında, Dersim sözcüğünün Kürt halkı arasında kutsal bir çağrışım yarattığını izleyen canlı bir tanığım.

Dr. Derviş ile Dr. Fazıl, epeydir her fırsatta Dersim'i görmek istediklerini söyler dururlardı. İşin ilginç, eşim Dr. Gulistan da bu güne kadar bu yöreyi görmemiş. Bu gezi sonucunda onlar bu yöndeki isteklerine kavuştukları, ben ise kendilerine yardımcı olduğum için çok sevinçliyiz.

Dersim'de toplam olarak 5 gün kaldık. Bu beş günün bir gününü Munzur Gözelerine, bir gününü Harçig Vadisi'nden Erzincan'a, bir günümüzü ise Nazımiye Kiği yöresindeki Peri Vadisi'ne ayırdık. Böylece, arkadaşlarım, Dersim'in olağanüstü derecede güzel ve büyüleyici üç vadisini birden görme şansı elde etmiş oldular.

"Çimeyê Mizur Bavayî" (Munzur Gözeleri)'ye doğru

25 Temmuz günü akşam saatlerinde Mamakiye'ye (Tunceli il merkezinin bulunduğu yer) varır varmaz, yaptığım ilk işlerden biri, bizim gibi Almanya'dan gelmesi gereken İbo'yu aramak oluyor. Her birini gerçek bir kardeş kadar kendime yakın gördüğüm kardeşlerini arıyorum, "Geldi ama şu an Elaziz'de" diyorlar. Önemi yok, Elaziz uzak bir yer değil, gelir nasıl olsa. O akşam telefonlaşıyoruz ve tahmin ettiğimiz gibi ertesi gün sabahleyin erkenden henüz bir yaşında olan Hotel Şaroğlu'nun kahvaltı salonunda buluyoruz kendisini. İbo, bir kez daha Hızır Servis olduğunu gösteriyor.

Aynı gün Mamekiye'den yola çıkıp Munzur Vadisi boyunca Gözelere doğru ilerlemeye başlıyoruz. Yaklaşık beş kilometre ötede "Hênîyê Ana Fatma" (Ana Fatma Çeşmesi) var. Hem

de tam yol üstünde. O yolu gidip de o çeşmenin başında beklemeden, suyunu içmeden geçmek olmaz. Duruyoruz. Dersim'in bütün suları gibi bu çeşmenin suyu da soğuk ve berraktır. Arkadaşlarıma bu çeşmeye Ana Fatma adının verilmesinin, Zerdüştilik ve Mitraizm'e kadar uzanan bir gelenek olduğu yolundaki kanımı anlatıyorum. Kesin değil elbet ama çok güçlü bir olasılık. Bu kaniya varışımın nedenini ise şöyle açıklıyorum. "Bakın, Dersimliler için güneş, tıpkı Zerdüştlük'te olduğu gibi en önde gelen kutsal varlıklardan biridir. Ona bakılarak dua edilir, kurbanlar ona dönük olarak kesilir vs. Ama aynı Dersimliler, öteki tanımlamaların yanı sıra onu 'Muhameddin Nuru' diye de tarif ediyorlar. Neden? Çünkü onlar, geçmişten günümüze dek, bir yandan kutsal bildikleri güneşi unutmak istemediler, bir yandan da İslami baskılar yakalarını bırakmadı. Sonunda ona İslami bir peçe geçirerek "Muhameddin Nuru" demek suretiyle hem Müslümanları sakinleştirebilecek bir yola kavuştular hem de inançlarındaki önemli bir öğeyi yaşatma olanağı bulmuş oldular. Ana Fatma bakımından da durumun böyle olduğunu düşünüyorum. Dersimliler Anahita'yı "Anahita" olarak yaşatamayınca, onu "Ana Fatma" ya dönüştürerek yaşatma yoluna başvurmuş olamazlar mı?

Bu kısa sohbetin ardından yolumuza devam ediyoruz. Yaklaşık 10 dakika sonra, bu kez Halvorîye köyünün altındaki kayalıklar çıkıyor karşımıza. Onları görür görmez de arabayı yolun sağına park ediyorum ve hem kendim iniyorum hem de arkadaşlarıma "İnin! İnin size önemli bir şey göstereceğim", diyorum. Dediğimi yapıp iniyorlar.

Onlara 1938 soykırımı sırasında, Halvorîye köyü halkından 380 civarında kişinin bu kayaların başında kurşuna dizilerek aşağıya, yani nehre atıldıklarını söylüyor ve detaylarına geçiyorum. Bu olayı ilk kez, 1976 ya da 1977 yılında, burada görüştüğüm Halvorîyeli Hesenê Sey Kemalî'den uzun uzadıya dinlemiştim. Aynı yörede, nehrin hemen kıyısında bol sulu kaynaklar var, bundan haberdarım. Bu kaynaklar, aynı zamanda bir ziyaret, yani halkımızın kutsal olarak gördüğü mekanlardan biridir. Bu bakımdan devlet, inşa ettiği ve etmek istediği barajlarla sadece bütün bu doğal güzellikleri yok etmiş olmuyor, aynı zamanda kutsal mekanlarımız ile insanlık suçlarını işlediği yerleri suya gömmüş oluyor.

İçkili lokantaya dönüşen ziyaretlerden biri

Sözünü ettiğim kayalığın yanı başında sağa dönüyor ve nehir kenarına inen yola giriyoruz. Bir kaç yüz metre sonra "Çimê Halvorîye" (Halvoriye Gözeleri)'deyiz. Burası da tıpkı Hênîyê

Ana Fatma (Ana Fatma Çeşmesi) gibi kutsal bir yer, yani bir ziyaret. Yöre halkı, gerekli gördüğünde buraya gelir, kurban keser, niyaz dağıtır, mum yakar ve dua eder. Zaten oraya varır varmaz, kaynağın en gür yerindeki siyah taşlar size mumun yakıldığı yeri, yani Çiladêrike'yi gösteriyor.

Neyse, etrafa şöyle bir göz atıyoruz ve boş masalardan birine oturuyoruz. Su dayanılamayacak derecede soğuk. Soğuk dediğim, sırf çeşme suyu değil, nehrin kendisi de öyle. Bu nedenle ayaklarımızı içerisinde tutamıyoruz. Kimimiz, yanı başımızdaki kuru ya da yaş ağaç dallarına, kimimiz ise masanın ayaklarını birbirine bağlayan demirlere ya da ağaç kalaslara...

Gözlerimiz, nerdeyse 90 dereceyi bulan bir diklikle suya inen kayalıklara, ceviz ve meşe başta olmak üzere birbirinden güzel ağaçlara, yüzünde güneş ışıltılarının oynadığı Munzur'un sularına ve soğukluğuna aldırmaksızın içerisinde yüzen gençlerden ayrılamıyor bir türlü.

Çayımızın gelmesini beklerken de oraya buraya yayılmış kimi masalara bira dahil alkollü içkiler verildiği gözümünden kaçmıyor. Doğrusunu isterseniz, bu görüntünün bendeki etkisi hayli olumsuz. Bir ziyaretin, insanlarımızın kutsal olarak bildikleri bir yerin, bir kafa çekme yerine dönüşmesi bana göre normal bir durum değil. Ayrıca, halk oraya dua etmeye geldiğinde rahat olmak ister. Bu rahatlık da, ilgili ilgisiz pek çok göz üzerine çevrili iken olmaz her halde.

Elbette benim alkollü içkilerle ya da onu kullananlarla her hangi bir sorunum yok. Buna o yüzden karşı çıkmıyorum. İçki, pek ala bir 50 ya da 100 metre ötede de içilebilir. Bu iş için restoranın ziyarete biraz uzakta olmasını sağlamak yeterli.

Üstelik bu işi yapanlar halkımızın inançlarına saygısızlığı gelenek haline getirmiş malum çevreler değil, Dersimlilerin kendileridir. Dersimliler kendi dil, kültür ve kimliklerine, dini inançlarına sahip çıkma, onları koruma konusunda çok duyarlılar. Bir nevi felç olmuş haldeler.

1976'dan bu güne Kirmêle

Zaman geliyor ve oradan da ayrılıyor. Munzur Gözeleri'ne götüreceğiz yola çıkar çıkmaz yine yolun kenarında yeni bir karakol binası çıkıyor karşımıza. Onun tam karşısında, nehrin öteki yakasında ise bir başkası. Birbirlerini koruyacak şekilde yapıldıkları anlaşılıyor. Karakolun önünden geçerken, ağaç dalları arasından gözükten duvardaki slogan dikkatimi çekiyor. Dikkatle bakınca "*Söz konusu olan vatansa gerisi teferruattır*" sözlerini okuyabiliyorum. İşte 1938'de 400'e yakın insanın kurşunlanarak nehre atıldığı bir noktada, karakol duvarına yazılı bu slogan, dünyanın en ırkçı ve en kirli sisteminin aynasıdır. O günden bu yana T.C. devletinin Kürt politikasında hiç bir şeyin değişmediğini bundan daha iyi ortaya koyacak bir gösterge zor bulunur.

Daha ileride sağ yamaçlardaki yalçın kayalarla yüzleştiniz mi, Mızur'un Laç Deresi'ne en yakın noktasındasınız demektir. 1938'in en uzun silahlı direniş noktasıdır burası. Biraz daha gittiniz mi, yine sağ tarafta bu kez de İksor Vadisi ile yüz yüze gelirsiniz. Yönünüzü kuzeye çevirirseniz Tujik Bava dağı'nın doğu yamaçlarının dibinde bulursunuz onu. Bir kuşak gibi dolanmıştır beline, yüce Tujik Bava'nın.

Birbirini izleyen virajları geride bıraka bıraka ilerlerken bu kez de yine sürpriz yapmak istercesine aniden Kirmêle çıkıyor karşımıza. Ancak 1970'li yılların ikinci yarısında defalarca gördüğümün tam tersi bir görünümle. O zamankinin tersine, evleri yıkık. Sessizlik ve hareketsizlik etkileyici ki bir tek insan ya da ev hayvanının yaşamadığını anlamakta hiç zorlanmıyorsunuz. O yıllarda, bu köyde de 1938 üzerine röportajlar yapmıştım. Tabi Sey Rıza'nın torunu Ali Rıza'nın desteği ile. O destek olmasa, o yörede böyle bir çalışmayı yapma

şansım büyük ihtimalle olmayacak ve bana anlatılanları da bilemeyecektim. Ali Rıza hayatta değil şimdi. Çok istemesine rağmen bu romanı göremeden aramızdan ayrıldı.

Köyün tam girişindeki ilk evlerden birisinin yıkıntısını arkadaşlara gösteriyor ve "Bu evin sahibinden 1938 hakkında çok önemli bilgiler edinmişim" diyorum. Gerçekten o olay şimdiki gibi aklımda duruyor. Kirmêle'den 90 derece sağa sapıp kuzeye doğru giderseniz, bir süre sonra Tujik Bava'nın tam karşısında Sey Rıza'nın merkezi köyü Ağdad çıkar önünüze. Duyduğuma göre yıllardır o bölgeye gitmek olanaksız denilecek kadar zormuş. "Vatandaşın can ve malının koruyucuları" oralara gitmeye kolay kolay izin vermiyorlarmış. Elimden olmadan, Ağdat'a giden yol üzerinde ve bir kaç yüz metre ötedeki tepeye kurulmuş karakola takılıyor gözüm, dakikalarca bakıyorum.

Kirmêle'den bir kaç metre ötede yolun sol tarafındaki düzlüğe yayılmış arılar da öteki birçok şey gibi gözden kaçırılacak gibi değil. Arabayı gölgeye park edip onların yanı başındaki çeşmeye gidiyoruz. Arıcı geliyor. İçimden "Büyük bir ihtimalle karadenzlidir" diyorum. Gerçi adam fizyonomik olarak tipik bir Karadenizli değil, bu yönden kendisine pek ala Dersimli de diyebilirsiniz ama ben yine de ona oralı gözü ile bakıyorum. Çünkü Bingöl ve Dersim'in boşaltılmış alanlarına, her yıl Karadeniz'den arıcılar geldiğini biliyorum. Devletin kafasında, bu bölgeleri Kürtlerden boşaltıp Karadenizlileri yerleştirme düşüncesi olduğunu, buna ilişkin plan ve programların kasalarda hazır bekletildiğini bildiğim için de kuşkulaniyorum. Haksız mıyım?

Adam geliyor, merhabalaşyoruz. Bir kaç cümlelik sohbetten sonra, "Buralılara pek benzemiyorsun, memleket neresi hemşerim" diyorum.

"Hanım buralı. Ben Karadenzliyim, Ordu'dan geldim" diyor.

Tahminim doğruymuş.

"O dili bilmiyorum, ben Türküm!"

Bal yeme ve alma faslından sonra "Karadenizli arıcı" ile vedalaşıp Pilur (Ovacık) istikametinde yolumuza devam ediyoruz. Bir süre sonra 1800 nüfuslu olan bu ilçeyi de geride bırakıyor, gözelere ulaşıyoruz. Oraya adım atar atmaz ilk işimiz arabaları park etmek

oluyor. Tam da park ettiğimiz noktada bir manav var. Yaşını 40'ın üzerinde tahmin ettiğim bir adam duruyor tezgâhın arkasında. Kendi kuralıma uyarak adamla Kırmancıca (Zazaca) konuşmaya başlıyorum. Çünkü bu yörede halk bu lehçeyi konuşur. Bana verdiği yanıtlardan, Kırmancıca'yı bilme konusunda bir sorunu olmadığı anlaşılıyor. Ne var ki yanıtları baştan sona kadar **Türk**çedir. Bu arada, yanı başımızda, ayakta bekleyen 9-10 yaşlarında sempatik bir kız çocuğu dikkatimi çekiyor. Laf arasında kendisine dönüyor ve "Çitur a çêneka delale?" (Nasılsın cici kız) diyorum. Bunu der demez çocuk kaşlarını çatarak bana bakıyor, "O dili bilmiyorum, ben Türküm" diyor. Kızın tepkisi çok dikkat çekici. Belli ki mehmetçik öğretmenler iyi çalışmış, onun beynini yıkama işinde başarılı olmuşlar. Kız bunu söylerken babası da gülümseyerek "O Zaza" diyor. "Peki Zaza ise neden kendisine 'Ben Zazayım' demesini öğretmiyorsun?" demek geçiyor içimden ama vazgeçiyorum. Son dönemlerde ortaya çıkan "Kürt olmasın da, ne olursa olsun" görüşündeki Dersimlileri bildiğim için adamın dedikleri beni şaşırtmıyor. Sadece "Peki diyorum, o Türk olsun, sen Zaza, Kürtlük ise bana kalsın" diyorum ve satın aldıklarımızı kaptığımız gibi "hoşça kal" deyip "Çel Kanî" ya da "Çewres Çime"ye doğru ilerliyoruz.

Çewres Çime/Çel Kanî

Mizur (Munzur) Dağı'nın eteklerine yayılmış onlarca çeşmenin bol ve soğuk suları, doğanın sahip olduğu güzellik, orayı ilk kez gören arkadaşlarımı şaşkına çeviriyor. Gerçi benim anlattıklarımın otürü kafalarında bir imaj var ama yine de kendi deneyimleri ile bu kadarını düşünememişler.

1970'li yıllara oranla gözelerden akan su miktarında azalma olmuş gibi geldi bana. Yine burada da ziyaret alanının tam ortasındaki restoran, çevreye rast gele yayılmış oturma yerleri pek de inanç kültürümüze uygun görüntüler değiller. Bence ziyaret yeri ve yakın çevresi tümüyle doğal halde, boş olarak kalmalı, restoran ve piknik yeri ile aralarında belli bir mesafe olmalıydı. Çeşmeler arasında geliş gidişi sağlayan bağlantıların, merdivenlerin beton oluşu ise doğal yapı ile uyumsuzluğun en belirgin örneklerinden birini oluşturuyor. Bu tür yerlerde geçiş yerlerini ağaç köprü ve basamaklarla, o da olamadı mı, o yörede bol olan taşlarla sağlamak, doğal görüntüyü bozmamak bakımından en uygun yöntemdir. Ama Dersim'in bu en cazip, en etkileyici noktasında da bu kurala uyulmamış.

Orada bir kaç saat kaldıktan sonra dönmek üzere eşyalarımızı topluyoruz. Bu arada Dr. Fazıl, Kürtçe CD almak istediğini söylüyor. Bu işi Mamekiye'de yapmasını öneriyorum ama "Yok, varsa burada almak istiyorum, dayanışma olur" diyor. Gelirken Kürtçe kaset çalan bir kulübeyi hatırlıyorum. Olsa olsa orada olur diyerek, ona kadar yürüyorum. Önüne gelince Kırmancıca soruyorum ve gayet güzel bir Kırmancıca ile karşılık alıyorum. Yokmuş! Ne var ki satış kulübesindeki iki genç sadece yanıt vermekle kalmıyor, bir kaç adım yaklaşarak gayet dostane şekilde selam veriyorlar. Bunun üzerine Dr. Fazıl ile Dr. Derviş'i tanıtıyorum; "Duhoklular. Burayı görmeye geldiler, Kürtçe CD almak istiyorlar." Onların Güney Kürdistanlı olması daha da keyiflendiriyor kendilerini. Bizi o andan itibaren konuk olarak gördükleri için oturup bir şey içmemizi söylüyorlar. Zamanımızın olmadığını belirterek bunu yapmıyoruz ama aramızda kısa bir sohbet oluyor. Karşımdaki gençlerden biri "Umarım burayı beğenmişler" diyor. "Burayı beğenmemek diye bir şey olur mu? Mizur vadisinin güzelliğine kim ne diyebilir? Eğer barajlar yutmazlarsa büyük bir zenginlik, geleceği parlaktır" diyorum.

"Kim onlara baraj yaptırır. Ne olursa olsun yaptırmayacağız."

"Umarım başarılırsınız."

Gençlerle vedalaşıp uzaklaşıyoruz. O an iki genci, Dersim'in aydınlık yüzünün sembolleri olarak görüyorum, ki şimdi de bu görüşümü koruyorum.

Harçîge (Harçik) Vadisi'nden Erzincan'a

27 Temmuz günü sabah saatlerinde kahvaltı yerine indiğimizde, yılların dostu Elbistan'ı görmek beni de Gulistan'ı da çok sevindiriyor. İkimiz de onu adeta aileden bir büyüğümüz olarak kabul ediyor ve kendisini öyle karşılıyoruz.

Ne var ki uzun süre onunla kalmamız mümkün değil. O, Mizur (Munzur) gözelerine giderken biz yönümüzü bu kez Erzincan'a çeviriyoruz. Bunun için de önce Pilemuriye'ye (Pülümür) kadar olan 60 km'lik Harçîge Vadisi'ni geride bırakmamız gerekiyor. Harçîge'ye Mizur'un ikizi de diyebilirsiniz. Mamekiye'ye olan uzaklıkları, haşin ve temiz doğası, ormanın yeşili ile nehir mavisinin kucaklaşması ve öteki özellikleri ile aynı iki vadi. Yola koyulup bir on dakika kadar gittikten sonra sağ taraftaki Şovayîge köyünü işaret ediyor ve "Bu köy aslında bana ait" diyorum. Tabi bu espriden bir şey anlayamıyor arkadaşlarım. Ama ben anlatmaya devam ediyorum. "12 göbek önceki dedemin adı Alîyê Manqulî imiş. Yörenin hakimi bir feodal olan Ali'nin konağı bu köyde imiş. Yani burası onun merkezi köyü. Sonra bir hastalık çıkıyor, hem aile bireylerinden çok kişi ölüyor, hem de hayvanları telef oluyor. Sonunda ailenin geri kalanları buradan ayrılıp dağılıyorlar." Şovayîge, Kemalistlerin 1937-38 Dersim seferine kadar Kurêşan aşireti reisi Aliyê Gaxî'ye aitti. O Alîyê Gaxî ki yılarca Dersimilerin hakları için mücadele etmiş, "İdareyê Kirmancîye" (Kürt Yönetimi)'nin kurulması için büyük çaba harcamış ve bu amaçla da 1916 yılında Dersim'in doğusunu tümüyle Osmanlılardan kurtaranların önderliğini yapmıştı. Ne var ki 1937-38 yıllarındaki Kemalist saldırı sırasında sessiz kalmayı tercih eden aynı o Alîyê Gaxî, bu hatasının bedelini, 1938'de kendisi ile birlikte tüm ailesinin Kertê Mazgêrdî'de kurşuna dizilmesi ile ödemişti. Şovayîge'de şimdi kim kalıyor, bilmiyorum.

Tıpkı Mizur Vadisi'ndeki gibi her noktası virajlı olan yola devam ediyoruz. Şovayîge'yi sonra ünlü Derê Qutîye'yi, Rabat'ın kahvehane, okul ve karakolunun enkazını geride bırakır bırakmaz, önümüze çıkan köprüden yeniden nehrin sol yakasına geçiyoruz. Azıcık ilerisi Zaxge'dir. Zaxge, Dersim'in ünlü şahsiyetlerinden Xidirê Ali öteki adıyla Xidê Alê İsmê'nin köyü Pulê Tacînû'nun hemen dibinde nehrin kenarındadır. 1980'li yıllara kadar "qarmê/qawirmeyê sacî" (sac kavurması) ile ünlü bir restoran vardı burada. Malatya, Elaziz ve Dersim'i Erzincan ile Erzurum'a bağlayan o yoldan gelip gidenler burada ara vermeden geçmezlerdi kolay kolay. Sonraki yıllarda, oranın devletçe kapatıldığı ve hatta yıkıldığı anlatılmıştı bana. Bakıyorum doğru. Şimdi in cin top atıyor orada. Vadiye dikkatle

bakıyorum, 1980'li yıllara kadar sol taraftaki yamaca yaslanmış kayadan düşen suyu göremiyorum. Ben mi göremiyorum, yoksa suya bir şey mi oldu bilmiyorum; sormam gerekecek.

Yolun Pilemurîye'den sonraki bölümü, Awa Sîyaye (Karasu)'ya kadar tümüyle dağlık ve tümüyle virajlardan oluşuyor. Bir avuç içi kadar bile düz alan yok. Önce bitmezmiş gibi gözükken virajları birer birer geride bırakmak suretiyle Kertê Bêxî'nin zirvesine, Türkçeleştirilmiş adı ile Cankurtaran'a yakın bir noktaya kadar gidiyoruz. Zirveye varmadan önce uygun bir yerde durmamız gerekiyor, öyle yapıyoruz. Görünüm, iki gün önce doruklarına tırmandığımız Tatvan'daki Nemrud dağı ile aynı. Birbirine paralel ya da kesişen dağ silsileleri. Göğün karnına saplanmış gibi duran doruklar ve alabildiğine geniş otlaklar. Bazı yerlerde otlar insanın beline kadar yükselecek boya erişmişler.

Bulduğumuz yörenin Dersim tarihinde büyük öneme sahip olduğunu biliyorum. Örneğin, 1915'lerde Erzurum'dan Erzincan'a yürüyen Rus ordularının geçiş yolu, bulduğumuz yerin öte tarafındaki Karasu vadisiydi. Dersimliler bu yörede Ruslara karşı direndiler. Alîyê Gaxî'nin yönetimindeki Dersim delegasyonu anlaşma görüşmelerini burada yapıp sonuca ulaştı. Dersimliler, 1916'da Osmanlı ordusunun 36. Tümenini buraya yakın mesafedeki bir yerde esir etmiş ve silahlarına el koymuşlardı. 1917'de bölgedeki Osmanlı ordusunun başında bulunan General Kazım Karabekir'in, Ruslara karşı savaş için yardım istediği, ancak Arêzan aşireti lideri Hesên Ağa'dan "Biz Türk kanununu bilmeyiz, biz Kürt kanununu tanırız" sözleri ile ret yanıtını aldığı yer de burasıydı.

1930 yılında ise bu kez "Kürtçe konuşuyorlar", "Kürtlük fikri taşıyorlar" ya da "Kürt ırkına mensuplar" gerekçesi ile yapılan büyük askeri operasyonun gerçekleştiği alan, bu yöreden başkası değildi.

Alîyê Gaxî, şimdiki CHP Genel Başkanı K. Kılıçdaroğlu ile aynı partiden milletvekili olan Hüseyin Aygün'ün aşiretinin lideriydi. Arêzanlı Hesên Ağa ise CHP'nin öteki milletvekili Kamer Genç'inin. Nerden nereye?

Durduğumuz yerin 50 m. kadar ilerisinde bir ev var. Bahçesindeki ağaçların durumundan, orada yaşayan birileri olduğunu anlıyoruz. Yanı başında ise keyifle otlamakta olan eşek var. İşin ilginç, bizi görür görmez başlıyor zırlamaya hayvancağız. İçimden "Bu dağın başında her halde köpek görevini de üstlenmiş hayvancağız" diyorum.

Doğup büyüdüğüm yörenin dağlarının da buradan gözükmesi gerektiğini düşünerek dikkatle bakıyorum hava o derece net değil, bir süre görüntü bulanıklaşıyor ve bu yüzden de onları seçmeyi başaramıyorum.

Kertê Bexî (Cankurtaran) oldukça yüksek bir geçit yeri. Eskiden sadece karayollarına ait kurtarma ekiplerinin barınağı vardı burada. Kış aylarında o yolu trafiğe açık tutmak, ayrıca yollarda kalanlara yardımcı olmak bakımından gerekliydi bu. Elbet şimdi de bu gereklilik devam ediyor. Şimdi ise ona ek olarak oldukça büyük bir karakol ya da başka türden bir askeri birlik yerleşmiş. Dikenli teller, siperler, nöbetçi kuleleri, silah namluları ile gerçek bir cehennem parçası duruyor sol yanımızda.

Tabi hiç beklemiyor ve baş aşağı inerek Ava Sîyaye (Kara Su) üzerinde bulunan Mutu köprüsüne ulaşıyoruz. Burası, aynı zamanda Tunceli-Erzincan il sınırı ve Erzincan-Erzurum-Tunceli yol ayırımıdır. Awa Sîyaye (Kara Su) nehrine ulaşılan noktada, yani Mutu'da bir çay içmek üzere yol kenarındaki kahvehaneye oturuyoruz. Kahvehanenin bitişiğinde ise yine karakol var.

Sıcak olduğu için bahçeye oturuyoruz. Ancak oturur oturmaz bir asker geliyor ve yanı başımızda dikilip beklemeye başlıyor. Aramızda en fazla bir metre mesafe var. Bir an için şaşırıyoruz, askerin burnumuzun dibinde işi ne? Ne var ki gitmesini bekleyişimiz boşuna. Asker adeta bir beton parçası, ne kıpırdıyor, ne bir şey söylüyor. Öyle durmuş bakıyor.

Sonunda dayanamadım ve "Buyur asker ağa bir şey mi söyleyeceksin" diye sordum. "Yok bir şey" demekle yetindi ama uzaklaşmadı da. Baktım uzaklaşmaya niyeti yok, tepemizde duracağına yanımıza otursun daha iyi, diye düşündüm ve "Otur hele, otur da bir çay iç" dedim. Hiç itirazsız oturdu. Ama sessizliği hala devam ediyor. O anda durumu **Türkçe** bilmeyen arkadaşlara açıklamak zorunda kalıyorum. Dr. Fazil bunun üzerine İngilizce olarak nereli olduğunu soruyor, (Where are you from?) Asker İngilizce bilmediği için karşısındakinin ne demek istediğini anlayamadı. Bunun üzerine tercüme etmek bana kaldı; "Bu arkadaş Türkçe bilmiyor, onun için de soruyu İngilizce sordu. Nereli olduğunu soruyor" dedim.

"Kırşehirliyim."

Tabi sadece askerın Kırşehirli olduğunu aktarmam yetmiyor, bir de Kırşehir'in nerede olduğunu anlatmam gerekiyor Güney Kürdistanlı arkadaşına. Bu yanıtı alınca Dr. Fazil bu kez de "Buralara gelmek zor değil mi? Ailesi çocukları yok mu? Bu dağlarda askerlik yapmak kolay olmasa gerek" dedi. Bunu aktardım ama asker yanıt vermedi. Sadece hafifçe gülümseyiverdi.

İşin ilginç tarafı ben de askerın astsubay olduğunu o anda fark edebiliyorum. Gömlek yakasındaki apoletler hem koyu renk hem de gizlenmiş gibi duruyor. Verdiği bilgiye göre yeni mezunmuş, buraya geleli henüz bir kaç ay olmuş.

Çayımızı içip kalkıyoruz. Biz arabamıza binip Erzincan'a yönelirken, astsubay da 10 metre kadar ötede beklemekte olan zırhlı araca biniyor ve yamacı tırmanmaya başlıyorlar. Arazi taramasına çıkıyor olmalı. "Teröristlere karşı mücadele!" Öyle zannediyor kendisi.

Dünyanın bu en aptalca işini yapan bu askerın yaptığı şey bir istisna değil kuşkusuz. Her insana ait şeyi duymak, bilmek, anlamak gibi bir hastalığı var asker ve polisın. Bu bütün diktatörlük rejimlerinde rastlanan ortak bir tutuma işaret ediyor. Böyle oluyor, çünkü zulümkarlık ile korku birbirlerine yapışık iki kardeşler. Birini ötekenden ayırt edemezsiniz. Korku zulümkarlığı, zulümkarlık ise korkuyu besler. Kendi gölgesinden korkacak derecede paranoyak olmak, çok, mutlaka çok zor bir şey. Düşünün ki günün her dakikasında, her saniyesinde kendinizi güven içerisinde hissetmiyorsunuz. Yüreğiniz sürekli korku ile çarpıyor. Gözleriniz, kulaklarınız korktuklarınızı aramaktan başka bir şey yapamaz hale geliyor. Bir kuş cıvıltısı, bir yaprak hışırtısı, bir su şırıltısı yüreğinizin ağzınıza gelmesine, ölümün soğuk pençesini ensenizde hissetmenize yeter de artar da. Kuşku, tüm benliğinizi, yaşamınızı esir almış, garip uğultular duymaktan bir türlü kurtulamıyorsunuz. Böyle olmasa, Türk ordusunun yaptığı gibi, insan dağa-taşa kendisini öven, mertliğini ve korkusuzluğunu dile getiren sloganlar yazar mı? Mert insan niye "Bakin ben mertim!" deme ihtiyacı hissetsin ki? Kendine güveni olan bir kişi ya da toplum bu tür küçüklüklere tenezzül eder mi?

Yol genel olarak kötü sayılmaz ama Mutu ile Erzincan arasındaki otoban 1. sınıf kaliteye sahip. Halinden yeni tamamlandığı anlaşılıyor. O yolu kısa sürede bitirip Erzincan'a ulaşıyoruz. Erzincan eskiye göre hayli değişmiş doğal olarak. Caddeler canlı ve temiz gözüküyor. Ne var ki kenti gezmeye ayıracak fazla zamanımız yok. Bizim programımızda "Şelale"ye gidip, Dersim'e geri dönmek var.

Girlevik (1) Şelalesi'ndeyiz

Şu an Vate dergisinin Almanya temsilcisi olan Daimi'nin köyünün o yörede olduğunu biliyorum. Almanya'da iken konuştuğumuzda "Kardeşlerim şu sıralar köydeler. Bize uğrarsanız sevinirler" demişti. Bu yüzden daha Erzincan'a girmeden yolda arıyoruz kendilerini, telefona Hakan çıkıyor. Ondandı aldığımız yol tarifine göre, kent merkezinde sola sapıyor ve Şelale yoluna koyuluyoruz. Onların köyü de yol üstündeymiş. Bir süre sonra da yüz yüze geliyoruz. Köy Erzincan ovasında, bol meyveli bir yer.

Bahçede kısa bir süre oturduktan sonra öteki kardeş Mustafa da geliyor. Mustafa ile Hakan Berlin'de oturuyorlar. Yaz sezonunda izin nedeni ile gelmişler buraya. Anne ve ailenin öteki bireyleri de dahil bir süre sohbet ettikten sonra geldiğimiz yolu izleyerek Şelale'ye doğru yola devam ediyoruz.

Şelale, önünüzde aşılmaz bir duvar gibi gökyüzüne tırmanan dağların eteklerinde, Gırlevık ya da Cancıge denilen köyün sınırları içerisinde. Bu dağlar, Mizur (Munzur) sıradağlarının Erzincan'a yönelik batı yakasını oluştururlar. Öteki yüzü, daha doğrusu doğuya bakan tarafı Dersim'in Pilur (Ovacık) yöresidir. Gerçi bu yöre aslında Dersim adıyla bilinen bölgeye girer ama il olarak Erzincan'dır. Daha önceki bilgilerim, Gırlevık'ın Kırmancıca (Zazaca) konuşan bir Kürt köyü olduğunu hatırlatıyor bana.

Sonunda ulaşıyoruz Şelale'ye. Açık söyleyeyim; bu derece harika bir doğa parçası ile karşılaşabileceğimizi düşünmemiştim. Gerçekten de "büyüleyici" diye tanımlanan yerlerden biri. Şırl şırl dimdik kayaların değişik yerlerinden inen beyaz sular, daha uzakta iken başlıyorlar yüzünüzü serinletmeye. Su oldukça temiz ve soğuk.

Şelale'nin önündeki kocaman alan insan kaynıyor; çok kalabalık. Konuşmalar ile araç plakalarından Ege ve Marmara bölgeleri ile bizim gibi Avrupa'dan gelenlerin sayısının hayli yüksek olduğunu görmek zor değil. Koca restoranda oturacak bir yer bulmak pek de kolay olmamalı. Neyse ki biz zorluk çekmeden başarılı oluyoruz bunda. Şef garson gayet güzel bir Kırmancıca (Zazaca) ile konuşuyor benimle.

Yemeklerin masaya gelmesi hayli uzuyor ama kalabalığı göz önüne getirdiğinizde, rahatça "çabuk geldi" de diyebilirsiniz.

Yemeğimizi yiyor ve yeniden yola düşüyoruz. Yeniden ver elini Mamekiye!

Pilvank Ziyareti, yani Şix Delilê Berxecan ile Piri Şevdîn'in huzurundayız (2)

Bu arada, Dersim il merkezine (Mamekiye) yakın mesafedeki Pilvank ziyaretine gitmeyi de ihmal etmedik. Pilvank, yeşile gömülü Munzur Vadisi'nin doğu yakasına yerleşik mükemmel manzaraya sahip köylerden biridir.

Pilvank, bir Kurmanc aşiretidir ancak Kırmancanın hakim olduğu bir bölgede olduğu için bu lehçe giderek öne geçmiştir. Ancak böyle de olsa yaşı 40'ın üzerinde olanlar Kurmancıyı rahatça konuşabiliyorlar.

Köye varır varmaz önce selam verip grubu tanıtıyorum. Tabi konuşmalarımız tümüyle Kürtçe oluyor.

"Şu Dr. Gulistan, şu Dr. Derwêş, şu Dr. Fazıl, şu da Aza'dır. Derwêş ile Fazıl Türkçe bilmiyorlar. Kendi dilinizle konuşabilirsiniz."

O an içlerinden bir kaç tanesi beni hatırlıyor. "Geçen sene Rıza (Piro) ile gelmiştin diyorlar, değil mi?" diyorlar, onaylıyorum.

Bu arada, kadınlardan biri "Peki bunlar doktora Türkçe niye bilmiyorlar? Türkçe bilmeden nasıl doktor olmuşlar?" diye soruyor, gülüşüyoruz. Yanıtı Gulistan veriyor ve Fazıl ile Derviş'in Türkçeyi neden bilmediklerini anlatmaya çalışıyor. Ne var ki kadın soruyu tekrarlamaktan geri kalmıyor, "Hem doktor hem **Türkçe** bilmiyor, olur mu hiç?"

Gulistan ile onu baş başa bırakıp, az ötedeki merdiveni getiriyor ve duta tırmanıyorum. Bu arada 2002 yılında yine Gulistan ile birlikte ziyaret ettiğimiz Yezidilerin merkezi Laleş'in dutlarını anlatıyorum Derviş'e.

Aynı anda kadınlardan biri çay hazırlamakla görevlendiriliyor. İçeri girip Six Delilê Berxecan ile Piri Sêvdin'e ait mekanları göreceğiz ama ziyaretin hizmetini gören kadın yok. Birazdan geleceğini söylüyorlar. Bir yandan onu bir yandan da çayı beklerken, köylülerden bir tanesi bize Six Dêlilê Berxecan'ın kerametini, o köye nasıl geldiğini anlatmaya başlıyor. Söyledikleri özetle şöyle:

"Six Delilê Berxecan çok uzaklarda yaşıyormuş. Bir gün eline bir kosevi (bir ucu yanmakta olan odun) alıp fırlatıyor 'Kosevi nereye düşerse benim yerim orası, oraya giderim' diyor. Kosevi gelip bu köye düşüyor. Arkasından kendisi de geliyor. Bu köyde o zaman keşiş (ermenî papaz) varmış. Köy onunmuş. Tabi Keşiş, Six Delilê Berxecan'ın burada kalmasını istememiş. Bunun üzerine Six Delil diyor ki 'Bu gece yatalım, yarın sabahleyin kim burada değil de başka yerde gözlerini açarsa, o köyü terk etsin' diyor. Keşiş kabul ediyor. Keşiş ertesi gün sabahleyin uykudan uyandıığında bakıyor ki Vank köyündedir **(1)**. Ancak yine de kabul etmiyor, Delilê Berxecan'dan köyünü terk etmesini istiyor. Bunun üzerine Six yeni bir keramet denemesinde bulunuyor. Bir kuzu kesmelerini istiyor. Kuzuyu kesiyor, etini yiyorlar ve Delilê Berxecan kemiklere dokunup onu yeniden canlandırıyor. Bu kerametın ardından keşiş oradan ayrılıp Vank'a gitmeyi kabul, ediyor."

Ondan bu sözleri duyunca aklıma Kakeiliğin kurucusu Sultan Sahak ile ilgili olarak anlatılan efsanelerden biri geldi. O da nehirden çıkartılıp yenilen balığın kılçıgına dokunarak onu yeniden canlandırıyor.

Derken çaylar geliyor, tam biz içmeye başlarken de ziyaret hizmeti gören kadının (Ana) geldiğini söylüyorlar. Bakıyoruz, kadın geliyor ama bizim yanımıza uğramadan ziyarete yöneliyor. Kapı önünde beklemekte olan başka bir grup var, onlara kapıyı açıyor ve içeri giriyorlar. Çay yüzünden sıramızı kaybediyoruz.

Bir süre sonra sıra bize geliyor ve içeriye giriyoruz. Ziyaretimizi geleneğe uygun şekilde gerçekleştirdikten sonra da dışarı çıkıyoruz. Tam çıkış kapısında ziyaret hizmeti gören kadın birden "Wiy, sima ameyi, ez qedayê şıma biceri" (Vay, siz mi geldiniz kurban olduklarım" diye ileriye atılıyor ve oradaki iki gence sarılıyor. Arkasından da bize dönüp ve "Nê lazê min ê" (Bunlar benim oğullarım) diye tanıtıyor gençleri. Uzaktan uzağa selamlaşıyoruz. Kadın başlıyor oğulları ile konuşmaya. Dikkatimi çeken Ana Kürtçe konuşurken, onlar Türkçede

ısrar ediyorlar. Sanki Kürtçe konuşmamaya yeminliler. **Dersimlilerin** bu başkalarına benzeme özentisi bir kez daha sinirlerimi geriyor ama sesimi çıkarmıyorum. Ne diyebilirim ki?

Oradan ayrılırken, arkadaşlarımı mest eden, sadece köyün güzelliği ve halkının samimi davranışları değildi; özellikle de bir Yezidi Kürt olan Dr. Derviş, bizim ziyaret geleneğimiz ile kendilerinininkiler arasındaki büyük benzerliği görünce şaşkırmaktan alamadı kendini.

Doğa güzel ama!

Dikkat edilirse izlenimlerimde doğanın güzelliğine sık sık vurgu yapıyorum. Bu, bir gerçeğin sıradan cümlelerle dile getirilmesinden öte bir şey değil. Dersim ve çevresi bu hatırlatmayı fazlasıyla hak ediyorlar. Ancak, doğanın olağanüstü güzelliğine karşın güzel olmayan şeyler de az sayılmaz. Bunların başında ise kuşkusuz halka adeta nefes aldirtmayan devlet varlığı geliyor. Sinir bozucu, yorucu bir varlık! Örneğin, nereye giderseniz gidin, bütün stratejik tepeleri işgal etmiş olan askeri karakollar çıkıyor karşınıza. Mamekiye (Tunceli) sokaklarında gezerken, başınızı kaldırıp etrafınızdaki tepelere şöyle bir göz attınız mı, en az beş askeri nokta ile karşı karşıya geliyorsunuz. Sivil olanlar bir yana, bellerindeki silahları sallaya sallaya halkın arasında dolaşan özel timler, sokak ve caddelerde hızla gidip gelen zırhlı araçlar, gökte sürekli dolaşan askeri helikopterler, say sayabildiğiniz kadar! Devlete göre bütün bunlar "Vatandaşın huzur ve güvenini temin içindir." Peki "Huzur ve güveni temin ediliyor denilen yurttaşlar" ne düşünüyorlar? Onlar bu durumdan memnunlar mı? Bu önemli değil. Önemli olan askeri ve sivil bürokrasinin ne düşündüğüdür. Neyin iyi neyin kötü olduğuna, halkın yerine düşünüp karar verme hakkı onlara aittir. Oldum olası kendilerini öyle görüyorlar.

Doğduğum Köyün yolunda

Riskli olduğunu bilmeme rağmen 30 Temmuz günü Peri Vadisine kadar uzanmak istiyorum. Doğup büyüdüğüm köy o vadidedir. Otuz yıldan fazladır göremediğim yöreyi müthiş özlemişimdir. İki arkadaşımız gelmek istemediği için o günkü yolculuğa üç kişi olarak başlıyoruz. Gulistan, Dr. Fazıl ve ben. Bir araba kiralanıyor ve ver elini Harçige (Harçik) Vadisi deyip yola koyuluyoruz. Yaklaşık yarım saat kadar da sonra Nazımiye yoluna sapıyoruz. 13 km'lik yolu bitirmeye yakın yerde "Koyê Duzgi Bavayi" (Düzgün Baba Dağı) koca bir duvar gibi ortaya çıkıyor. Sağ ileride yani güneyimizde kalıyor. Uygun bir yere gelince Fazıl'a arabayı durdurmasını söylüyorum ve durur durmaz hep birlikte iniyoruz. Gulistan'a, "Bak bahsettiğimiz, üzerine beyitler söylenen ünlü Duzgi Bava burası. Bura Dersim'in en ünlü ziyareti olarak bilinir" diyorum. Yine Fazıl'ı da aynı anda ünlü ziyaretin Dersim halkının kültüründe ve özellikle de dini inancındaki yeri hakkında bilgilendiriyorum. Bu arada, çocukluğumda ailece oraya defalarca gidip gecelediğimizi eklemeyi de ihmal etmiyorum.

Oradan, yeterince çevreyi izledikten sonra yeniden arabaya biniyor ve sırtı aşılıyor, ayağımızın altında Nazımiye. Ortaokulu okuduğum ilçe. İlginçtir, neredeyse hiç değişmemiş. Göze batan tek önemli değişiklik, asker sayısının çokluğu ve benim ortaokulu okuduğum yıllarda olmayan zırhlı araçlar!...

Ne var ki çok istememe rağmen zaman darlığı nedeniyle orada durmuyoruz. İlçeyi geride bırakır bırakmaz karşınıza dikilen Hamık Dağı, onun bize dönük yamacında her zamanki gibi yemyeşil Xosım köyü. Etrafımızdaki tek tük evler arasından ilerleyip Dereyê Layi (Lay Deresi) vadisini geride bıraktıktan sonra Yêresk/Êresk köyüne giriyoruz. Burası nahiye, eskiden beri karakolu var. Yêresk de yöredeki öteki köyler gibi yemyeşil bir örtüye bürünmüş. Meyve ağaçlarından geçilmiyor. Doksanlı yıllarda tamamen boşaltılmış köyde bir kısmı yıkılmış olsa da evlerin çoğu hala ayakta. Hatta yeni yapılan modern evler de var. Ama ne bir insan göze çarpıyor, ne de bir hayvan. Güzelim köye de tam bir mezarlık sessizliği hakim.

Karakolu ise eski yerinden kaldırıp köyün yaslandığı yamacın en yüksek noktasına kurmuşlar. Yol, onun duvarlarını yalayarak geçiyor. Bu köyün doğu tarafında, tam da evlerin bittiği noktada, doğu tarafta derin bir vadi var. Gerçek bir uçurum burası! Adı "Dereyê (Derê) Çiri"dir buranın. 1938'de bu köyün halkından nerdeyse tamamını kadın ve çocukların oluşturduğu 150 kişilik grubu burada kurşuna dizmişler.

Yol arkadaşlarım Dr. Gulistan ile Dr. Fazıl'a bu katliamı anlatırken, karakoldan hemen sonra başlayan "Deste" düzlüğünü kaşla göz arasında aşılıyor. Buranın dikenli otları ile tavşanları ünlüdür. Bir de kışın bol soğuğu ve karı!

Deste'den sonra önümüze çıkan köyün adı Xariga Serêne'dir. Resmiyetteki adı ise Yukarı Doluca. Burası, o yörede halkın terk etmediği ender köylerden biridir.

Nihayet Seter!

Ondan sonrası artık Seter'dir. Seter kendi köyüm sayılır. Hem benim köyüm ile sınırdas, hem buranın halkı içerisinde çok akrabam var ve hem de ilkokulu burada okumuştum. Önümüze çıkan sırtın adı "Vileyê (Vilê) Sovini"dir. Vileyê Sovini aynı zamanda bir ziyaret yeridir, çocukluk ve gençlik döneminde, kesilmesi günah olan buradaki yaşlı kutsal ağaçların gölgesinde çok oturmuşumdur.

Seter ile kendi köyümü ayıran Koyê Kuri (Kur Dağı) tam karşımızda duruyor. Elimi uzatsam dokunacakmışım gibi geliyor bana. Yamaçlarını örten orman eskisine oranla daha gür ve canlı gözüküyor. Köyün boşalması ile keçilerin tahribatından ve kesimden kurtulmanın sevincini yaşıyor olmalı. Gerçi 1984'ten bu yana defalarca bombalanmış, ateşe verilmiş ama

her keresinde inadına daha gür çıkmış. Ağaçlardan ceviz ile birlikte meşe, hayvanlardan da keklik Kürdistan'ın sembolleridir. Halkı gibi meşesi de direngendir ülkemin.

"Vileyê (Vilê) Sovını" bulunduğu yer Seter'in yolumuzun üzerindeki ilk mezarı Dale'nin de sınırları içerisindedir. Burası, aynı zamanda "Tunceli" il sınırının bittiği ve Bingöl'ünkinin başladığı yerdir.

Yol çevresindeki köylerin halkından Berlin'de yaşayıp da Gulistan'ın da tanıdığı bir hayli aile var. O ana kadar hep onlardan bahsetmiştim. "Bak bu falancanın köyü, şu gördüğün ev filancaya ait" diye diye oraya kadar gelmiştik. Ama orada artık sıra kendimde ve akrabalarımıdır. Dayılarım, amcalarım, kirvelerim ve arkadaşlarım. Kimi ölmüş, kimi köyünü terk etmek zorunda kalmış ama kökleri, anıları orada duruyor. Hem de çok canlı olarak. O nedenle ha bire onlara ait yerleri tarif ediyor, gerekli bilgileri veriyorum. Derken, elimle Kur dağının zirvesini işaret ederek "Bak köyüm Qurze hemen onun arkasındadır," derken farkında olmadan çocukluk günlerime geri dönmüş, onları yaşıyor gibiyim.

Az ileride, zaten bozuk olan yol birden daha çok bozuluyor. Yolu genişletme ve kumlama çalışması var, tesadüf greyder o gün gelmiş kazıyor. Bir süre tereddüt ettikten sonra yeniden ilerliyoruz. Dereyê Seteri ve Komêdaran'ı aştıktan sonra Seter'in bir diğer mezarı olan Yangirtan'a ulaşıyoruz. Orada ilk olarak yolun kenarında oturmakta olan bir adama rastlıyoruz. Selam verip bir şey soruyorum ama anlamakta güçlük çekiyor. O yörede Kurmancca konuşanlar da olduğu için, sorumu bu lehçe ile, yani Kurmancca ile soruyorum yanıt veriyor. İkinci sorum ise "Pismam tu ji ku yî?" (Nerelisin) oluyor.

"Ez xelkê van dera ninim, xelkê Bingolê me." (Bu yöreden değilim, Bingöllüyüm.)

"Ji kijan aliyê Bingolê yî?" (Bingöl'ün ne tarafından?)

"Ji merkezê me."

Bunun üzerine Kırmanccanın Bingöl ağız ile "Ti Çewligij î, senên î, keyf baş o?" diyorum.

Kendi yöresinin ağız ile sorduğumu görünce hafif gülümsüyor, "Wille ez baş a, Allah razı bo?" (İyiyim valla, Allah razı olsun).

"Ma ti tiya se keni, çi karê to esto" (Peki burada ne arıyorsun, ne işin var?).

"Ma tîya kêye virazenî" (Burada ev yapıyoruz.)

"Keye virazenî, kami rê?" (Ev mi yapıyorsunuz, kime?)

"Kazimî rê." (Kazım a.)

Hatır isteyip ilerliyoruz. Bir kaç yüz metre ötede uzaktan amcalarım olan "Çê Gulavi"nin (Gulabigiller) en son gördüğüm evleri enkaz halindedir. On yıllardır uğramadığınız bildik yerlere yeniden döndüğünüzde yıkılmış ya da bozulmuş her şey size hüznün verir. Çünkü o durum, size bir şeyleri kaybettiğinizi, yitirdiğinizi hatırlatıyor. Oysa siz fiilen o hayatın içerisinde olmasanız bile, o sizinle birlikte olmaya devam ediyor, hep içinizdedir. Neyse ki amca çocukları eskilerin yerine yeni evler yapmışlar da üzüntüm azalıyor. Yavaş yavaş yeni bir hoşnutluk dalgası kabarıyor yüreğimde.

Sonunda çoktandır hayatta olmayan amca gile varıyoruz.

Varış ama ne varış! Bir köy evine gidiyorsunuz, sizi engellemeye çalışan bir köpek yok. Sağa sola göz gezdiriyorsunuz; ne bir eşek, ne bir inek, ne bir koyun ne bir keçi, hatta ne de bir tavuk görebiliyorsunuz. Göremiyorsunuz, çünkü her kes gibi onlar da ailece dağılmışlar, her biri bir tarafa gitmiş. Çoğunluk ise İstanbul'da. Yazın bir kaç aylığına köye geliyor, sonra geri dönüyorlar. Ancak böyle de olsa yazın koca köyde yaşayanların sayısı yüzü bulamıyor. Kışın ise bu sayı çok düşüyor. Tabi bunlar da yaşlı ilerlemiş olanlardır.

Neyse ki Cemile evde. Güler yüzle karşılıyor bizi. Bakışlarından beni tanımakta güçlük çektiğinin farkına varıyorum. Beklemeden tanıtıyorum kendimi.

"Mi ki va belkiya ti Silêman a" (Ben de seni Süleyman sandım) diyor biraz mahcup bir halde. Süleyman dediği kardeşim.

Benden yaşça oldukça küçük olan Süleyman'a benzetilmek, karşı çıkacağım bir şey değil elbet. Ya peki bizim Sülo duysa bunu! O da "Ben bu kadar yaşlı mı gösteriyorum" diye epeyce bozulur her halde.

Hava, o yörede kolay kolay rastlanmayacak derecede sıcak. Neyse ki cevizin gölgesi ile hafif de olsa ara sıra tepemizdeki dalları hışırdatan rüzgar yardımlarını esirgemiyorlar. Cemile'ye "Haydar nerede?" diye eşini soruyorum, "İstanbul'a gitti" diyor.

Biraz sonra bizim geldiğimizi haber alan bir kaç komşu yanımıza geliyor. Gelenler, çocukluk arkadaşlarım. Tabi onlar da ben de çok sevinçliyiz.

Doğduğum köy sadece birkaç kilometre ötede ama gidemiyorum

Saatler geçiyor, gözüm hep köyün yaslanmış olduğu dağın yamaçlarında. Kalkıp yola koyulsam en fazla yarım saat sonra kendi köyüme hakim tepelerde olurum ama buna imkan yok. Oranın fiili olarak yasak bölgelerden olduğunu biliyorum. Ancak yine de sormaktan alamıyorum kendimi.

"Yok, o tarafa doğru adım atmak mümkün değil. Asker bırakmaz. Hem bıraksa bile tehlikelidir. Kurşun'un nerden geldiği belli olmuyor."

"Şimdi durum nasıl, çatışma falan var mı?"

Son yıllarda "dağdakileri" görmediklerini söylüyorlar. Halk arasında gerillalar için genellikle kullanılan terimler "Nêyê Koyi" (dağdakiler) ya da "Domanê Koyi"dir (dağ çocukları).

Buaraları iyi bilirim, avucumun içi gibi. Doğu tarafta, yanı başımızdaki sırtı aşip da önce "Areyê Pagasûre" de vadiyi, sonra da devletin taş üstünde taş bırakmamacasına harabeleştirdiği Pagasûre'nin kendisini arkada bırakır bırakmaz, sola dönüp yüzümü ünlü kutsal mekanlarımızdan "Koyê Sulvisi'ye (Sulvis Dağı) doğru çevirsem, kısa sürede Deşte düzlüğünde bulurum kendimi. Orada, uzaktan da olsa köyümü görebilir, fotoğraf çekebilirim.

Hem bu arada eskiden Kiği'nin nahiyesi, şimdi ise kaza olan Xorxol'a (Türkçesi: Horhol) da uğrayabilirim. Amaç yöreyi görmek değil mi? Bu düşüncemi yanımdakilere açar açmaz, şiddetli itirazlarla karşıyorum:

"Burada oturmuyorsunuz, yanınızda tanıdık birileri de yok, karakoldan izin alıp geçmeniz mümkün değil" diyorlar.

Bilmiyormuş gibi "Geçiş izne mi tabi?" diyorum.

"Hem de nasıl?"

"Yine de denesek!"

"Burada yaşayan bizler, bir mezradan ötekine gidip gelirken çoğu kez haber verip izin almak zorunda kalıyoruz, siz nasıl yapacaksınız bu işi?"

"O niye peki?"

"Karakolun söylediği şu: 'Asker arazide pusudadır. Haber vermeden giderseniz, sizi terörist zannedip vurabilir. Böyle bir şey olursa mesulü biz değiliz."

"Yani gündüz gözü ile silahsız olarak dolaşan bir kişiyi asker 'terörist' sanıp vurabilir öyle mi?"

"Söylenen o."

"Peki ne yapacağız?"

"Buradan geri döneceksiniz?"

Bunları konuşurken de gözümüz köyün doğu tarafında sırta kurulu karakoldan ayrılmıyor. Aramızdaki mesafe 1 km'den de az. Karakol, biri yolun sol tarafında, ötekisi ise sağındaki iki yapıdan oluşuyor. Meğer sol taraftaki eski karakol, sağ tarafta olanı ise yeni yapılanı. Aslında bina olarak pek bir şey göremiyorsunuz. Görünen, sadece kule ya da onun gibi bir kaç görüntü. Yapı esas olarak mezara gömülmüş gibi. Çukurda duruyor.

Orayı aşip da doğuya doğru gidememekten üzüntü duymadığımı söylesem yalan olur. Yukarıda da söyledim; bunu başarabilseydim, uzaktan da olsa köyümü görme olanağına kavuşmuş olacaktım. Şimdi biliyorum ki artık bundan yoksunum.

Köye gelmişken annemle aynı köyde ve aynı dakikalarda dünyaya geldiğini bildiğim Xecê Hanım'a uğramadan gitmek olmaz. Hep birlikte kalkıp onun evine doğru gidiyoruz. Kapının önündeki sandalyelere oturup hoşbeş ederken, yanımıza geliyor 91 yaşındaki annemiz. Hep

birlikte ayağa kalkıyor ve saygıyla eğilip elini öpüyoruz, önce o sonra ise bizler oturur oturmaz, sıra geliyor hal hatır sormaya.

Bu arada bize hizmet eden kumral hanımın konuşma aksanındaki farklılık dikkatimi çekiyor. Nereli olduğunu soruyorum.

"Çıkan, Çıkanlıyım" diye karşılık veriyor.

"Çıkanlı mı? Berlin'de sizin köylü Faik isminde bir dostum var, sık sık görüşür, sohbet ederiz."

"Ben Faik'in kardeşiyim" diyor.

Bunu der demez, hemen konuşmayı Kırmancca (Zazaca)'dan Kurmanccaya çevirip "Öyle mi Faik'in kardeşi sen misin? Kazımın hanımı."

"Evet, benim" diyor.

Çıkan uzak bir yer değil. Türkçe'ye "Değirmen Dere" olarak çevrilmiş olan "Geliyê Aşê" yamaçlarında bir köy.

Az sonra, etrafımızdakilerle vedalaşıp güney yönünde ilerlemeye başlıyoruz. Yamaçlar bazen sık, bazen seyrek meşe ağaçlarıyla örtülü. Yerler ise sararmış otlarla kaplı. Yaklaşık 15 dakika sonra, birden dikleşen bir yamacın başına geliyoruz, Ayağımızın altında, dünyanın en güzel melodilerinden birini söyleyerek birbirinden güzel kıvrımlarla akan Peri nehri. Perinin suyu, yeşilin ortasında dans eden gümüşten bir şeridi andırıyor.

Bir kaç metre indikten sonra onun kıyısındaki Zimtêg köyüne ulaşıyoruz. Onu geride bırakıp sağa döndüğümüzde Peri sol yanımızda kalıyor. Çok iyi bildiğim vadi o kadar güzel ki, iki de bir o an arabayı kullanan Dr. Fazıl'a rica edip durmaktan ve fotoğraf çekmekten alamıyorum kendimi. Gulistan bir yandan, ben bir yandan. Fotoğraf makinelerimizin tuşları "çık" "çık" edip duruyor. Bunu yapmakta pek de haksız sayılmam. Çünkü bulunduğumuz noktadan 3-5 km. Güneyde yapılmakta olan baraj yakında bitecek ve o bitince de bütün bu güzellikler, köylerle birlikte sulara gömülecekler. Türk devleti, Kürdün Kürdistan'ını Kürtsüz Doğu Anadolu'ya çevirme uğruna cenneti yok etmekten çekinmiyor.

Peri Vadisi, sadece doğal olarak değil, kültür yönü ile de Kürdistan'ın çok renkli bir yöresidir. Bu yörede, soykırımdan önce az da olsa Ermeni köyleri varmış ama şimdi maalesef onlardan hemen hemen kimse yok. Yörede halk olarak sadece Kürtler yaşıyorlar. Ancak Kürtler de homojen değiller. Dinsel yönden Alevi ile Sünni, Kürtçenin lehçeleri bakımından da Kurmanc ile Kırmancc köyleri, vadinin iki yakasında yan yana ya da iç içe dizilirler. Diyelim ki az önce geride bıraktığımız Zimtêg ile sol yanda biraz ilerideki Çemê Zeyni köyleri Kurmancca konuşan Sünni köyleridir. Karşı yakadaki Oxçıyan da öyle. Buna karşılık ileride sağ tarafta bulunan Xariga Binêne (Türkçesi: Aşağı Doluca) Kırmancca konuşan Alevi köyüdür. Nehrin öteki yakasındaki Paş ile Elbegan da öyleler. Ama biraz daha güneydeki Seydan, Kurmancca konuşan Alevi köyüdür. Daha güneyde ise bu kez Kırmancca konuşan Sünni köyleri boy gösteriyor. Şunu da belirteyim ki bu görüntü, o yöreye özgü bir istisna değil, baştan sona kadar bütün Peri Vadisinin sosyal dokusu böyledir. Ve daha da önemlisi, bu farklılıklar bu güne kadar, yöre halkı arasında en küçük bir çelişkiye dahi neden olmuş değil. Peri Vadisi bu yönden gerçek bir doğal uyum müzesi gibidir.

Peri Vadisinden ayrılmak istemem doğrusu ama başka seçeneğimiz yok. Paş köyünün tam karşısındaki yoldan sağa dönüp Xariga Binêne köyünün bahçeli güzel evlerini birer birer geride bırakırken gözlerim sol yanda "Dewa Kurêşan"ı arıyor fakat göremiyorum. Vadinin oldukça derin bir noktasındadır o. Gözlerimin bu köyü araması ise boşuna değil. Burası, Dersim'in ünlü evlialarından Kurêşan Ocağı'nın bulunduğu mekandır. Bu Ocağın dibinde

kurulu olduğu Zargovit yamaçlarının devamı olan görkemli Duzgı Bava, efsaneye göre ilk Kurêş'in oğludur. O Duzgı Bava, bu kez sol tarafımızda, bize paralel şekilde yükseliyor.

O yokuşu tırmanırken doğayı adeta esir almış olan sessizlik her nedense bana Victor Hugo'nun bir sözünü hatırlatıyor. "Türk'ün ayağının değdiği yerde ot bitmez" demiş büyük yazar. Dahice bir tarif elbette. Ben de şu son bir haftadır ülkemde olup bitenlere bakınca söylenecek başka bir şey bulamıyorum. Tabi yerden göğe kadar bu söze hak verirken, Türk sömürgeci çevrelerini, öteki adıyla egemenleri kast ediyorum, yoksa Türk halkını bu çerçevede değerlendirmek istemem elbette. Bir Kürt olarak kendisinden yana şikayetlerim de olsa böyle bir nitelendirmede bulunmayı haksızlık olarak görüyorum.

Yêresek, Dereyê Layi, Nazîmiye derken, Dersim'in ünlü simgelerinden kutsal Jêle dağının karşısında, nehrin doğu yakasındaki yamaçlara serpili Kirig köyünün tam dibinde yeniden Harçige çayı ile buluşuyoruz. Oradan sola dönüp bir üç beş dakika kadar yol aldıktan sonra, sağ taraftaki Dereyê (Derê) Qutiye (Kutu Deresi) vadisi ile yeniden göz göze geliyoruz. Onu geçer geçmez ise bu kez de sol tarafta nehrin kıyısında birbirlerini izleyen plajlar, restoranlar ve kahveler dikkatimizi çekiyor. Akşam saatleri olduğu için plajlar boş sayılır ama dik yamaçlara kurulu kahve ve restoranlar tıklım tıklım. Ne var ki onlardan birine oturmak çok cazip olsa da bunu yapmıyoruz. Mamekiye (Tunceli)'ye bir an önce ulaşmamız gerekiyor.

Kimi Kaygılar

Hemen belirteyim ki Dersim'de insanlar sizi tanımadıkça politik konularda kolay kolay renk vermezler. Eğer ilgilendiğiniz şey "hassas konular"la ilgili ise işiniz daha da zorlaşır. PKK-devlet ilişkisi, en tabu konu sayılır. Sizi iyi tanımadıktan sonra ağızlarından laf almanız deveye hendek atlatmaktan daha zordur. Tabi haklılar.

Her şeye rağmen, az sayıda insanla bu konuları konuşma fırsatım oldu. Diyelim ki seçimde DTP adayının kazanmamasına ilişkin değerlendirmelerde neden olarak farklı noktalar ortaya çıkıyor. Ama genel bir mahcubiyet ve pişmanlık havası da seziniyorsunuz. DTP, bu işin nedenlerinin sağlıklı bir analizini yapabilir ve ona göre önlemler alırsa önümüzdeki yıllarda bu negatifi pozitifte çevirebilir; bunu başaramazsa pek ala evdeki bulgurdan da olabilir.

Çatışmaların yeniden yoğunlaşmasından duyulan huzursuzluğu görmek hiç de zor değil. Ama büyük çoğunluk bu işin asıl sorumlusunun hükümet olduğunu söylüyor ki bunda yerden göğe kadar haklı. Neden böyle?

1. AKP hükümeti parlamento çoğunluğuna sahip olmasına rağmen Kürt halkına yapılan haksızlıklara son verme, hiç değilse bu halkın asgari haklarında bile iyileştirici her hangi bir adım atmadı.
2. Zaman zaman sözü edilen çözümlerin bir oyalama taktiği olduğunu her gün yeniden doğrulayan gelişmeler gündemden hiç düşmedi.
3. Silahlı Kürt örgütünün ilan ettiği ateşkesleri değerlendirme yolunda en ufak bir çaba harcanmadı, operasyonlar aralıksız devam etti.
4. AKP hükümeti, sandıkta yenilgiye uğratamadığı sivil örgüte karşı intikamcı duygularla, baskı uygulamaya devam etti. Ancak en katı faşist rejimlerde rastlanılabilecek türden bir dava olan KCK davası bunun en somut örneğidir.
5. Erdoğan, son seçimden önce, daha önce çözeceğini söylediği, Kürt sorunu diye bir sorun olmadığından dem vurmaya başladı. Sürekli tek millet, tek bayrak, tek vatani dillendirdi. Bu, onun TC'yi bu güne kadar yöneten ve Kürt sorununun yaratıcısı olan anlayıştan zerre kadar sapmadığının göstergesiydi.

6. Seçim sonrasında BDP'ye yönelik baskılar, ceza evinde bulunan parlamenterlerin bırakılmalarına karşı, hükümetten her hangi bir tepki gelmedi. Tam tersine, AKP yönetimi, tezgahlanan oyunun içerisinde olduğunu gösterecek bir tutum sergiledi.

Ancak, buna rağmen silahlar konuşturulmalı mıydı? PKK sempatanlarının utangaç sahiplenmeleri dışında kimse bunu onaylamıyor. Açık ya da üstü kapalı olarak Silvan'da 13'ü asker 18 kişinin öldürülmesinin provokasyon olduğuna inananlara çokça rastlanması dikkatimi çekti. Kürt politikasının içerisinde olan bir dostum "Bu eylem ile başlayan çatışmalar, sivil siyaseti darağacına yolladı" demekten alamadı kendini.

Ondan bu sözleri duyunca nedenini öğrenmek istedim, şöyle bir açıklama getirdi:

"BDP, seçimlerde önemli bir başarı elde etti ve böylece Kürt hareketinde sivil kesimin ağırlığı arttı. Ama Silvan olayı bu ağırlığı ve toplumdaki iyimser havayı bir çırpıda yerle bir etti. Kürt halkı bakımından bunun faturasının ne ölçüde ağır olduğu ileride daha da iyi anlaşılacak."

Van'da iken, gezi amacıyla kiraladığımız aracın sürücüsü de üstü kapalı olarak bu durumdan duyduğu rahatsızlığı dile getirirken şunları söylemişti.

"Ülke dışından talepler geliyor, anlaşıyoruz ve gözümüz yolda turist grubunu beklerken, bir yerde silah patlıyor ve bir de bakıyoruz ki rezervasyon iptal edilmiş. Biz, bir iş yapmak üzere kurulmuş ticari bir kuruluşuz. Ticari bir işletme müşterisiz yaşayabilir mi? Bakalım nereye kadar idare ederiz."

Kapıda, Dersimlileri bekleyen tehlike!

Kuşkusuz devletin şu an Dersim'de adım başına karakol kurması, kırsal alanda köyden dışarıya sıradan çıkışların bile sorun haline getirilmesi, güvenliği sağlamakla ilgisi olmayan uzun vadeli bir politikanın sonucudur. Devletin amacı, bu yöre dahil Kürdistan'ın elindeki parçasını yaşanamaz hale getirip boşaltmaktır. Baskılar nedeniyle genç yaştakiler köylere uğrayamıyorlar. Yaşlılar ise bir süre sonra hayata veda edecekler. İşte o zaman Türk milliyetçileri yüzyıllık bir rüyalarını daha gerçekleştirme fırsatı bulmuş olacaklar. Karadeniz'den Lazları ya da başka diyarların Türklerini getirip yerleştirecek ve böylece Türkleştirmeyi tamamlayacaklar. Sakın sakın kimse burada yazdıklarımı bir fantezi ürünü olarak değerlendirmesin. Dersim ile ilgili bu plan 1960'lı yıllarda DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) tarafından ciddi olarak tartışılan bir konuydu. Bu kurumda çalışan tanıdıklardan o tarihlerde edindiğim bilgiler, aynı politikayı Kuzey Kürdistan'ın öteki kimi bölgelerinde de hayata geçirmek üzere bu kuruluşa raporlar hazırlanmıştı. "Aşkale-Silopi Yöresi İskan Sorunu" bunların önemlilerinden bir tanesiydi. Ancak ne yazık ki o zaman çok çaba harcamama rağmen, o raporların bir kopyasını elde edememişim.

Bu gün yapımı hızla sürmekte olan ve nehirlerimizi, hatta birçok derelerimizi peş peşe yutan barajlarla güdülen amaç asıl olarak bu Türkleştirme politikasının bir sonucudur.

Dersimliler bakımından bunun kadar, belki de bundan da daha büyük tehlike dil, kültür ve kimliklerine sahip çıkmakta gösterdikleri gevşektir. Korku ya da günlük bir takım çıkarlara bağlı olarak aslını inkar eden, bu tür değerlerinin tahrip edilmesine sessiz kalan, hatta ondan yana tavır alan Dersimlilerin sayısı hiç de azımsanacak gibi değil.

Dersimlilerin diğer bir sorunu ise çalışma ve üretme konusundaki zaafıdır. Dersim halkı bu bakımdan yaratıcı değil. Pek çok insan yaşamını kahvehanelerde geçiriyor. Dersim köylerine bakıyorsunuz büyük bir kesimde toprak el değmemiş halde duruyor. Çok elverişli koşullara rağmen domatesi, salatalığı, sütü ve yoğurdu çarşı pazardan temin eden köylünün durumunu nasıl açıklayabiliriz. Öte yandan, eline üç-beş kuruş geçiren ortalama bir Dersimlinin yaptığı ilk iş bir yolunu bulup Batıya göç etmektir. Batı Avrupa ülkelerinde

çalışan Dersimlilerin ezici çoğunluğu, en fazla bir ay kalabilecekleri yazlık evlerini Ege ve Akdeniz sahillerinde almayı tercih ediyor. Denilebilir ki onlar arasında bu bir hastalık şeklini almış. Doğal güzelliğine, havasına ve suyuna baktıkça, insan Marmara ve Ege'ye yönelik bu göçün anlamını kavramakta haklı olarak zorluk çekiyor ama gerçek de budur.

Beri taraftan şu gerçeği de görmek gerekir; aslını inkar eden, başkalarına benzemeye can atan asimilasyon döküntülerine karşın, kendi kültürel değerlerine sahip çıkan, yurtsever ve demokratik mücadelede yerini alarak ona önemli katkılar sunan Dersimli zinde güçler de azımsanacak gibi değil. Bir diğer deyişle çürümüş ve çürümekte olan yanı ile canlı, her gün yeniden filiz veren yanı birbirine paralel gidiyor Dersim'in. Dersim'i düşünür ve yorumlarken, çürüyen yanını görmek ama ona takılıp kalmamak, onun canlı, üreyen-üreten ve gelişen yanını öne çıkartan bir perspektife sahip olmak önemlidir.

Somut bir öneri

Bir şey çok açık. Kürtlerin kendileri tarafından bu güne kadar izlenen yöntemlerle ve sergilenen performansla Kuzey Kürdistan'ın tamamı gibi Dersim'i bekleyen tehditleri bertaraf etmek de kolay değil. Bu bakımdan Kürt yurtsever güçleri diyalog, tartışma ve yenilenme bakımından bir takım ciddi adımlar atmak zorundalar. Yeri olmadığı için bu konunun detaylarını bir kenara bırakarak Dersim ile ilgili bir önerimi özetlemek istiyorum:

Bana göre Dersimlilerin geleceğe ilişkin tehdit ve tehlikeleri de göz önüne alarak kimi somut sorunların çözümü için somut bazı adımlar atmaları gerekir. Örneğin, olabildiğince geniş katılımlı bir konferans düzenlenebilir. Konferansın düzenleneceği yer elbette Dersim olmalı. Bunu ise Türkiye metropolleri ile Batı Avrupa'da ülkelerinin birinde düzenlenecek destekleyici konferanslar izleyebilir. Böyle bir konferansta şu ana temalar ele alınabilir.

1. Dil, kültür ve inanç,
2. Doğayı koruma,
3. Ekonomiyi canlandırma ve geliştirme,
4. Baskıların sona ermesi, köylere dönüş vs. için mücadele.

Ayrıca bu konularda yapılacak çalışmalara devamlılık kazandırmak amacı ile konferans tarafından sürekli çalışan komisyonlar da oluşturulabilir. Dil, kültür ve inanç komisyonu, doğayı koruma komisyonu vs.

Konferansın düzenlenmesine Dersim (ilk merkezi) belediyesinin motor gücü olarak rol oynaması mantıktır. Belediye, ildeki politik partiler, ilçe belediyeleri, esnaf kuruluşları, demokratik kurum ve kuruluşlar, insan hakları alanında çalışma yapan kurumlar, barolar ile meslek odaları koordineli şekilde bu çalışmayı yapabilir.

İyi planlanmış ve hazırlıkları titizlikle yapılacak böyle bir konferans Dersim halkının çok geniş bir kesimini ortak sorunların çözümü konusunda bir araya getirme şansına sahiptir. Örneğin gelecek yılki Munzur Kültür ve Doğa Festivali'nin iki günü böyle bir konferansa ayrılabilir.

B) FESTİVAL İZLENİMLERİ VE ÖNERİLER

Bu yıl Munzur Kültür ve Doğa Festivali'nin yapıldığı günlerde Dersim'deydim. Bu sayede tümüne değilse de yapılan aktivitelerin bazılarında katılma olanağım oldu. Bu bakımdan kimi konularda görüşlerimi ve bu arada önerilerimi sunmak istiyorum.

1. Edindiğim bilgilere göre, seçim çalışmaları etkisiyle, bu yıl festival hazırlıklarına geç başlanmış, bunun da program kalitesine olumsuz etkisi olmuş. Geçen yılki festivalden sonra da değinmişim; bu tür festivallerin kendilerinden bekleneni vermesi, çalışmaları yürütmekle görevli sürekli bir organın varlığını gerektirmektedir. Yani bir nevi kurumlaşmaya gidilmesi ihtiyacı var. Bu da bir komite, inisiyatif veya dernek şeklinde olabilir. Festival işlerini pratikte yürütmekle görevli böyle bir organ sayesinde çalışmalar süreklilik kazanır, hazırlıkların zamanında ve daha derli toplu şekilde yapılması olanağı elde edilmiş olur. Elbet bu tarz bir çaba festival çalışmalarına katılan ya da onu destekleyen çevrelerin öneri ve taleplerini dikkate almayı dışlamaz. Tersine, bir festival biter bitmez zaman yitirmeden bir sonraki yılın hazırlıklarına başlayacak olan düzenleme organı, onlarla diyalog içerisinde, olanakları da hesaba katarak sağlıklı bir program ortaya çıkartabilir.
2. Festival programlarının ilkesel çerçevesinin net olması elbette önemlidir. Bana göre bu çerçeve çoğulculuk, hoşgörü ve diyalog olmalı. Bu anlamda festivalleri, farklılıkların karşılıklı saygı temelinde ve özgürce sergilendiği ya da dile getirildiği aktiviteler olarak görmek gerekir. Hele de konusu kültür ve doğa olan festivallerde bunun tersini düşünmek dahi anlamsız olur. Çünkü kültür ve doğa belli bir grubun değil, toplumun tamamının ortak değerleri, ortak ilgi alanlarıdır. O halde yapılması gereken şey festival ve benzeri aktiviteleri dar bir çerçeveye hapsedmek değil, onları toplumun en geniş kesimlerini belli ilkeler ve somut projeler etrafında bir araya getiren, ortak sorumluluk duygusu ve dayanışmayı güçlendiren bir kimliğe kavuşturmasıdır. Başarının bundan başka bir anahtarı olduğunu sanmıyorum. Zaten örgütlü bir gücün ya da güçlerin kendi yandaşları ile sınırlı kalmayarak topluma öncelik etmesi, ona yön vermesi de bu demektir.

Festival Programının İçeriğine Dair

1. Kürt halkının karşı karşıya bulunduğu koşullar bu tür festival programlarında asimilasyona karşı mücadelenin en ön sırada tutulmasını zorunlu kılmaktadır. Üstelik Dersim Kürdistan'da sistematik asimilasyon politikasının en yoğun olarak uygulandığı ve tahribatının da en ağır ölçüde yaşandığı yerlerin başında geliyor. Bu nedenle de dil, dini inanç dahil kültür ve kimliğe ilişkin konular ile doğanın korunması çalışmalarına öncelikli yer vermenin, Munzur Kültür ve Doğa Festivali'nin ana amacı olması doğaldır.

Peki bu iş en etkili şekilde nasıl yapılabilir, kısaca ona değinmekte de yarar var. Bu iş;

- a. Asimilasyoncu uygulamaları ve sistemin kitleleri aldatma, onlara hedef şaşırtma yöntemlerini teşhir ederek, halka gerçekleri göstererek,
- b. Dile, kültüre, kimliğe ve tarihe sahip çıkarak, onları koruyup geliştirerek,
- c. Doğayı tahrip edici her türden çabanın karşısına dikilerek,
- d. Bu amaçlar için de bir araya gelerek, ortak noktalar üzerinde uzlaşarak, hep birlikte mücadeleyi baş ilke haline getirerek mümkün olabilir.

Bu nedenle de, kimi gerekli haller dışında, festivallerde mutlaka yöre halkının dilini, yani Kürtçeyi hakim kılmak gerekir. Örneğin, ben katılamadım ama izleyen tanıdıkların verdikleri

bilgiye göre 29 Temmuz günü yapılan "Dersim'de Kültür ve Edebiyat" panelinde konuşulan dil baştan sona kadar Türkçe olmuş. Dinleyicilerden itirazlar gelmesi üzerine de konuşmacılardan biri hızını alamayarak onları dayatmada bulunmakla, hatta faşistlikle suçlamış. Peki Dersim halkının dili ve edebiyatı ile ilgili bir panele, konuya bu derece uzak, izleyicilere karşı bu ölçüde saygısız davrananların katılması normal bir durum mudur? Munzur Festivalini izlemeye gelenler, bu gibilerine katlanmak zorundalar mı?

Siz "Dersim'de Kültür ve Edebiyat" konusunu işlerken, eğer o yöre halkının şiirini, masalını, türküsünü, duasını, atasözlerini, mizahını vs. o halkın kendi dilinden dile getirmek istemez ya da getiremezseniz, o toplantılarda işiniz ne? Böyle bir toplantıyı yapmak niye gerekli olsun?

İşin gerçeği, programlardaki düzey geriliği bununla da sınırlı değildi. Festival süresince yapılan başka toplantılarda da bunu görmek mümkündü.

Örneğin 28 Temmuz günü izlediğim "Dersim'de Kızılbaş Alevilik, Dinamikler-Karşı Dinamikler, Cemevleri ve Cemaatleşme" paneli için de aynı şeyleri söyleyebiliriz. Türkiye Aleviler Federasyonu Başkan Yardımcısı Kemal Bülbül'ün olayı kısmen geniş çerçevede ve somut bir perspektifle ele alan sözleri bir yana, konuşmalar genellikle dağınık ve yetersizdi. Böyle olunca da, çok gerekli olmasına rağmen, ne Dersim'de Aleviliğin mevcut durumuyla ilgili kayda değer bir değerlendirme ortaya çıkabildi ne de geleceğe ilişkin yol gösterici bir perspektif sunulabildi.

Örneğin, Hahcı Bektaş Tekkesi, son yıllarda kimi çevreler tarafından bütün Aleviler için bir "serçeşme" olarak ilan edilmekte ve Dersim Aleviler dahil, bütün Aleviler ona bağlanmak istenmektedir. Oysa her biri gibi Hacı Bektaş Veli de Dersimliler arasında saygı görmesine karşın, ne onun kendisi ne de onun adına faaliyet gösteren Tekke ile Dersimliler arasında hiç bir dönemde pirlük taliplik ilişkisi yaşanmadı. Üstelik politik yönden bu iki kesimin tutumu, yüz yıllarca hep birbirinin tersi yönde oldu. Hacı Bektaş Tekkesi, uzunca bir dönem Osmanlı devlet çarkının bir parçası, bir sömürgeleştirme kurumu olarak faaliyet gösterirken, Dersim ve çevre bölgelerin Alevileri, kendi inanç ve kültürlerini, hatta ondan da öte, varlıklarını koruyabilmek için doğduğu günden sona erdiği güne kadar aynı İmparatorluğa karşı mücadele verdiler. Düne kadar "Alevilik Kürtlüğü temsil ediyor" diyerek, Alevilere karşı seferler düzeyenler, bu gün Dersimli Alevilerin "Türkmenliklerine" ilişkin uydurma tezler üretmek ve yaymakla meşguller.

Daha da vahimi, Dersimliler içerisinde, kimi korkunun etkisiyle, kimi çıkarlarını önde tuttuğu ve kimi de doğrudan doğruya devlet güdümünde olduğu için, aynı koroya katıların sayısı az değil. Sadece Dersimli Alevilere ait ya da onların ağırlığında olan Alevi kurum ve kuruluşlarında, Hacı Bektaş Veli ile Tekkesi'ne böylesine büyük önem verilirken, Dersim evliyalarının adı bile geçmiyor. Bu gibi yerlerde, Hacı Bektaş Veli, Hz. Ali ve öteki İmamların portleri asılı ama Dersimli evliyalar olan Kurêş'in, Bamasûr'un (Bava Mansûr), Sey Sovın'ın, Axuçan'ın (Ağuçan), Dewrêş Cemal'in, Dewrêş Gewr'in, Six (Şih) Delîlê Berxecan'ın, Şix (Şih) Hesen'in adları duyulmuyor. Sözüm ona Alevilğe hizmet amacı ile kurulmuş Alevi Kültür Merkezleri ile Cem Evlerinde bu evliyalara ait bir tek figür ya da efsane yok. Buralarda, Dersim ve çevre bölgelerdeki halkın dilinden, yani Kürtçenin her iki lehçesinden bir tek dua örneğine rastlanmaz. Peki bu, kendi kendini inkar ve reddetmenin, asimilasyon beşiğini sallamanın açık bir örneği değil mi? Devletin Kürt dilini yasaklama, onunla ibadet edilmesine dahi izin vermeme gerekçesini anlamak zor değil, peki Aleviliğe sahip çıkma gerekçesi ile ortaya çıkmış bu "Kurum ve kuruluşlara" ne oluyor? Bir Kurêsanlı pir ya da rehber, eğer kendi inancına sahip çıkmak istiyorsa, yedi diyar öteden evliyalar ithal edeceğine, öncelikle kendi "ceddi" ya da "wayîr"i (sahibi) olan Kurêş'e, onun oğlu ve "ziyaretlerin başı" olarak bilinen "Bava Duzgın"a sahip çıkması gerekmez mi? Tabi Kurêsanlı için geçerli olanlar öteki ocakzadeler için de geçerlidir.

Böyle bir panelde, bizzat Aleviliğe çıkma adına sürdürülen Alevileri asimile etme politikası teşhir edilemez miydi? Dersim Aleviliğinin ayakları üstünde nasıl durabileceği, bu amaçla yapılması gereken çalışmalara değinilemez, somut öneriler ortaya konulamaz mıydı?

Elbet konulabilirdi ama yapılmadı.

Politik içerikli toplantılarda ise kimi sol görüşlü konuşmacıların eskiye ait kalıplaşmış sloganları tekrarlayıp durmaları oldukça sıkıcıydı. Solun eski hata ve yanlışlardan kurtulup kendisini yenileyememesi, elbette toplumun yararına bir durum değil. Alevi Kürtler arasında şu veya bu ölçüde taraftarı bulunan solun artık yüzünü ulusal baskı altında bulunan kendi halkına, onun sorunlarına çevirmesi gerekiyor. Dünyada bizim Kürt Alevisi solcularımızdan başka kendi halkının diline, kültürüne, tarihine ve kimliğine ilgisiz, kendi kendini yönetme hakkı da dahil kendi halkının ulusal-demokratik mücadelesine seyirci gibi saha kenarından bakan bir sol var mı?

Panellerde hem benim gördüğüm hem de başkalarından duyduğum bir eksiklik ise panelist sayısının genellikle çok olmasıdır. Bence sayıyı makul bir düzeyde tutmak ve panelistlerin görüşlerini rahatça dile getirebilecekleri kadar zamana sahip olmalarını sağlamak daha etkileyicidir.

Festivalde müzik programlarının çoğunu izleyemedim ama programın bu yönden hayli zengin olduğu göze çarpmaktaydı.

Öte yandan, bu gün özellikle Dersimliler arasında, Kırmancı konuşan Kürtler ile Kürt Alevilerin ulusal kimlikleri, üzerinde çokça konuşulan konulardan biridir. İlginç olan bu tür tartışmaların büyük çoğunluğu esas olarak bölge halkını dil, kimlik ve kültürel açıdan tanıma ihtiyacından kaynaklanıyor. Bu iş daha çok belli politik sonuçlara varabilmek için yapılan propaganda şeklinde gündemleştiriliyor. Böyle olunca da tartışma gerçeği açığa çıkarma çabası olmaktan çıkıp pek ala yalan üzerine kurulu karalama kampanyalarına dönüşebiliyor ki, pratikte çoğunlukla yapılan da budur. Alevi ile Sünni'yi, Kırmancı ile Kurmancı konuşanı karşı karşıya getirme çabası bu işin önemli bir halkasını oluşturmaktadır. İster devlet güdümünde ya da tepkilerinin esiri olsunlar, isterse çıkar peşinde koşsunlar söz konusu çevrelerden kaynaklanan bu tür iddiaların geniş kitleleri olmasa da, toplumun belli kesimlerini etkileyebileceğini bir olasılık olarak göz önünde tutmak gerekir. Bu bakımdan, bu gibi konuların kitle önünde her yönü ile açıkça tartışılmasında yarar olduğuna inanıyorum.

Munzur festivali bu tür tartışmalara öncülük edebilir. Bu amaçla düzenlenecek panel ve konferans gibi etkinliklere yukarıda bahsini ettiğim çevrelerden kişilerin de katılmalarını sağlamak en doğru olanıdır. Diyelim ki eğer içimizden bazıları Kırmancı (Zazaca) konuşanların, Alevilerin ya da Dersimlilerin Kürt olmadıklarını düşünüyor ve savunuyorsa, bunu kitle önünde onlarla tartışmaktan kaçınmamak gerekir.

Nedeni ne olursa olsun Kürt karşıtlığını iş edinmiş bu çevreler orada burada dedikodu yapacaklarına, gelsinler halkın huzurunda tezlerini dile getirsinler.

Dersim'de, Munzur Festivalini düzenleyenlere yakın bir dosta bunu aktarıldığımda, "Gelmezler. O saçmalıklarla halkın karşısına geçip ne söyleyecekler", karşılığını verdi.

"Bu tespite katılıyorum ama biz yine de samimi olarak bunu gerçekleştirmeye çalışmalıyız. Hakkında onca spekülasyon yapılan şey bu halkın dili ve kimliği değil mi? Halkın kimin neyi hangi verilere dayanarak söylediğini bizzat iddiaların sahiplerinden duyması ve bilmesinde sayısız yarar var", dedim.

Festival programına ilişkin öneriler

Hazır böyle bir yazıyı kaleme almışken, Munzur Kültür ve Doğa Festivali programlarına ilişkin kimi önerilerimi de sunmak istiyorum:

1. Festivalin Dili:

- 1.1. Yukarıda da değindiğim gibi özel olarak Türkçe yapılmasında yarar görülen aktiviteler dışında festival programının prensip olarak Kürtçenin, Dersim'de konuşulan her iki lehçesi ile yapılmasında yarar var.
- 1.2. Bunun teknik yönden zorlukları olacağı muhakkak ancak asimilasyona karşı mücadele bütün bu güçlüklerle katlanmayı ve buna göre düzenlemeler yapmayı zorunlu kılıyor.
- 1.3. Kürtçe olarak yapılan sunumlar gerektiği ölçüde tercümanlar vasıtası ile Türkçeye de çevrilebilir.

2. Festival gündeminde yer alabilecek temalar

- 2.1. Dil, etnik kimlik ve Tarih
- 2.2. Halk türküleri ve müzik aletleri
- 2.3. Masallar, destanlar, kahramanlık öyküleri
- 2.4. Ata sözleri
- 2.5. Mizah
- 2.6. Dua ve beddualar,
- 2.7. Kirvelik, ahiret kardeşliği ya da musahiplik
- 2.8. Kız isteme, nişan, nikah ve düğünler,
- 2.9. Kutsal ve geleneksel günler (Gaxan, Xızır, Qereme Çarşeme, Newroz, 12 İmam Orucu ve Aşure)
- 2.10. Ateş ve ocağın sönmemesinin kültürümüzdeki önemi, çıra ve benzeri gelenekler,
- 2.11. Dersim Alevilerinin inancında güneş ve ayın yeri,
- 2.12. Kutsal yerler (ziyaretler) ve buralara yapılan ziyaretler ve ibadet şekilleri, kurban kesme,
- 2.13. Giysiler, yiyecek ve içecekler,
- 2.14. Ev ve eklentileri, çiftçilik ve hayvancılık, kültür, ticaret vs
- 2.15. Sorunları halletme ve bir adalet sağlama yöntemleri: Cem û Cemat
- 2.16. Dersim ve Dersimliler hakkında yayınlanmış eserlerin tanıtımı (kitap, makale, broşür olarak, harita vs.)
- 2.17. Dersim ve Dersimliler üzerine yazan şair ve yazarların katılacakları okuma akşamları, edebi, dini inanç dahil kültürel ve tarihi konulara ilişkin sohbetler
- 2.18. Dersim halkına ait inanç ve geleneklerin hem eski inanç ve kültürlerle hem de günümüzde halen yaşamakta olanlarla karşılaştırılması; benzerlikler, farklılıklar vs.

Öteki kimi toplumsal konular

Yukarıda sıralanan konular elbet genel bir çerçeve ile ilgilidir. Her festivalde bunların tümüne yer verilemeyeceğine göre, bir sıralama yapmak ve konuları belli bir sistem dahilinde, göze ve kulağa hitap edecek şekilde halkın bilgisine sunmak, bunlardan gerekli olanlarını yayınlamak, filme almak ve arşivlemek ve böylece gelecek kuşaklara aktarmak.

Öte yandan açıktır ki burada genel bir çerçevesini sunduğumuz konuların pratikte detaylandırılarak kitleye sunulması gerekli, hatta bazen zorunlu olabilir.

Örneğin halk türkülerini bu çerçevede ele alırken şöyle bir detaylandırma düşünebiliriz:

- a. Sayı itibariyle halk türkülerimizin durumu nedir; diğer bir deyişle tahminen ne kadar türküye sahibiz, bunlar hangi dönemlerde söylenmişler?
- b. Halk türkülerimizde yer alan ana konular nelerdir (içerik)?
- c. Felsefi yönden halk türkülerimizin durumu nedir?
- d. Halk türkülerimiz genellikle somut bir olayı anlatan ağıtlardır, hangi türkünün hangi olay ile ilgili olduğunun açıklığa kavuşturulması yönünde bu güne kadar yapılmış olan ve yapılabilecekler nelerdir?
- e. Söz ve müzik olarak bu türkülerin yaratıcılarının adlarının saptanması, böylece bu konuda var olan kargaşaya son verilmesi, hiç değilse en az düzeye indirilmesi.
- f. Halk türkülerimizin modern müziğimize etkisi ya da eski ile yeni arasındaki ilişkiler.
- g. Halk müziğimize ilişkin olarak görsel ve yazılı yönden yapılmış derleme çalışmaları; kitaplar, broşür ve makaleler, CD, Kaset ve videolar.
- h. Müziğimizin güncel durumu, onu geleceğe aktarabilme olanaklarımız, bütün bu yönlerden var olan sorunlar, güçlükler ve bunları aşmanın yolları.
- i. Halk türkülerini sanatçıların tanıtılması, bunların yer aldığı etkin konserler, ödüllü veya ödüksüz yarışmalar düzenlenmesi.
- j. Halk müziğimizde kullanılan enstrümanlar.

Munzur Festivali'nin düzenlenmesinde başrolün bu kentin belediyesine ait olduğu biliniyor. Şu anki Belediye Başkanı Edibe Şahin'in dil, kültür ve doğanın korunması konusunda çok hassas olduğu da yine bilinen bir şey. Onun bu güne kadarki deneylerine de dayanarak daha iyi ve kaliteli bir festival için gerekli adımları atmaya isteyeceği umudu ile festival konusunu burada noktalıyorum.

Sorunları çözebilme yöntemine dair bir öneri

Sol gruplar bakımından Dersim toprağı oldukça verimlidir. Türkiye ve Kürdistan'ın başka yerlerinde kolay kolay göremeyeceğiniz gruplara orada rastlayabilirsiniz. Söz konusu politik çevrelerin birbirleriyle ilişkileri bakımından da durum yine iç açıcı sayılmaz.

Kitle gücü bakımından legal planda en etkili iki parti ise CHP ile BDP'dir. Yine AKP'nin de yabana atılamayacak bir oyu var.

Politik parçalanmışlık ve hoşgörüden yoksunluk ise en temel konularda bile örgütlerin birbirlerinden uzakta durmalarına neden olabiliyor.

Bunun birden çok nedeni var ama bana göre iki tanesinden biri demokrasi kültürünün zayıf oluşudur. İkincisi ise sistem partilerinin aşırı merkezîyetçi ve devletçi olmaları, bölgesel ya da yerel düzeylerde gerektiğinde farklı tutum izleyememeleridir. Diyelim ki İspanya'da bütün İspanya toprakları üzerinde faaliyet gösteren sosyal demokrat ve muhafazakar partiler var. Bu partiler, Bask ya da Katalonya gibi İspanyol olmayan halkların yaşadığı ülkelerde (bölgelerde) de örgütlüler. İspanya genelinde faaliyet gösteren bu partiler baskı altındaki halkları inkar politikası gütmedikleri ve bu halklara dil, kültür, kimlik ve yönetim planında geniş haklar tanıdıkları için ayrılmak da dahil kendilerinden farklı düşünen Bask ve Katalonlularla birlikte pek ala çalışmalar yapabilirler. Türkiye'de ise sistem Kürdün varlığının

red ve inkarı üzerine kurulu olduğu için sistem partileri olarak nitelendirebileceğimiz AKP, CHP ve MHP gibi partilerin Kürdistan birimlerindeki yöneticileri devletin izlediği baskı politikasına karşı çıkmayı, onu eleştirmeyi akıllarından bile geçirmiyorlar. Bunların Kürdistan birimleri ile Kürt yurtsever çevreleri arasında ne Kürt ulusal-demokratik talepleri konusunda ne de genel olarak demokrasi ve insan hakları konusunda ortak bir çalışma yapmak mümkün olamıyor. İspanya'da merkezi hükümet Bask halkının hakları ile ilgili olumsuz bir adım atmaya kalkışsa bizzat iktidar partisinin Bask ülkesindeki örgütünü dahi karşısında bulabilir. Çünkü partinin BASK örgütü, bütün İspanya çapındaki partinin bir parçası ama aynı zamanda BASK'lıdır, kendi halkının örgütüdür. Kendi halkının haklarının gasp edilmesini, ona haksızlık edilmesini istemez. Gerektiğinde buna karşı çıkar, direnir. Oysa Türk sömürgeci partilerine hakim kapıkuşluğu kültürü en küçük bir farklı kıpırdayışa izin vermez. Bu yüzden de örneğin CHP ya da AKP'nin Kürdistan'daki örgütleri kendi halkının yararına olanları değil ona karşı olan merkezi politikaları destekleyerek sömürgeci zulüm çarkının bir parçası haline gelirler. Böyle olunca da Kürt yurtsever partileri ile bunlar arasında diyalog kolay kolay gerçekleşmiyor. Bu tür bir diyalog ve ortak sorunları birlikte çözme eğilimi sisteme karşı düşmanca bir tutum, bir ihanet olarak algılanır ve teşebbüs edenler dışlanırlar.

Yine Kürt yurtsever hareketi ile sol grupların bu konudaki zaafları da göz ardı edilebilecek türden değiller. Bu çevreler de dar düşünmekten, benden olan olmayan hesabı yapmaktan kurtulamıyor, kapıları diyaloga kapalı tutuyorlar.

Oysa günlük yaşam genel politik kalıpların sınırları içerisine hapsedilemeyecek kadar renklidir. Politik farklılıklar ne ölçüde büyük olursa olsun küçük bir kentte, kasaba ya da köyde ilişkiler çoğu kez kendine özgü kurallarla yürürler.

Halk kitleleri arasındaki bu ilişkilerin öne çıkartılması, yerel ya da grup olarak sahip olunan sorunlara çözüm bulmak amacı ile bir araya gelinmesi büyük öneme sahiptir. Söylemeye gerek yok ki bu tür bir araya gelme ve çalışmalar tüm sorunları kapsamaz, ilk elde bunu beklemek de gerekir. O zaman bunu yapılabilecek olanlarla sınırlı tutmak ama daha ilerisi için de kapıları açık tutmak gerekir. Bu konuda göz önünde tutulması gereken ikinci nokta ise şudur: Birlikte çalışmayı sizin dışınızdaki kesimlerin tümüyle yapma şansınız olmayabilir. İlkesel ve pratik etkenler pek ala buna engel olabilirler. Eğer durum böyle ise mutlaka herkesi bir araya getirelim diye bir noktaya takılıp kalmamanız gerekir. Bir araya gelebileceklerle birlikte hareket eder, sorunları bunlarla çözmeye çalışırsınız.

Kuşkusuz bu ilkeler başka yerlerdeki gibi Dersim bakımından da üzerinde durulması gereken yaşamsal derecede önemli konulardır. Bu yöredeki Kürt yurtsever güçleri ile sol ve demokratik çevreler her şeyden önce kendi politikalarını esastan gözden geçirmeyi becerebilmeli, sorunların nerden kaynaklandığını, zaaflar ve yetersizliklerin neler olduğunu açığa çıkartmalı, arkasından da bunların aşılabilmesi için gerekli adımları atmalılar. Politik farklılıklar ne olursa olsun Dersim gibi bir bölgede dil, kültür ve kimliğe ilişkin haklar, askeri operasyon ve baskıların son bulması, doğanın korunması, ekonominin canlandırılması ve öteki sosyal sorunların çözülmesi yönünde geniş katılımlı adımlar atılabilir. Bu gün gerçekleşmiyorsa, yarına yönelik olarak düşünmek gerekir bunu.

Dersim Belediye Başkanı Edibe Şahin'i tanıyorum. Onun, gecesini gündüzüne katarak çalıştığını da biliyorum. Ancak bu sorunların çözümü kişi olarak onu ve belediyeyi aşan boyutta çabaları gerektirmektedir. Elbet, bu konuda en büyük sorumluluk ve yük de BDP'nin omuzlarındadır. Bunun dışında ister birey olsun, isterse grup ya da örgüt, tüm yurtsever, demokrat ve sol çevreler de aynı şekilde sorumluluk sahibidirler. Dersim'de var olan sorunlar, doğrudan doğruya Dersim'in ve Dersimlilerin geleceğini ilgilendiren çözümü zor sorunlar olduğu için, bunlarla başa çıkabilmek en üst düzeyde kolektif çaba ve özveriye gerektirmektedir. Yerel düzeyde kadro sorununu çözebilmiş, kendi içinde uyumlu çalışan ve kendi dışındaki yurtsever, sol ve demokrat çevrelerle samimi diyaloglar kurabilen bir örgüt ya da örgütler, kısa ve uzun vadeli sorunların çözümü bakımından Dersim halkı için bir umut olabilirler.

Kaldığımız Grand Şaroğlu Hotel ile Sey Rıza'nın heykeli aynı meydandalar. Bu nedenle de Dersimlilerin Sey Rıza'ya olan ilgisini izleme olanağım oldu. Hem de bol bol. Şunu sevinerek belirteyim ki bu ilgi inanılmaz derecede yoğun, samimi ve canlıdır. Etrafı her zaman dolup taşıyor Sey Rıza'nın. Özellikle de genç oğulları ve kızları hiç yalnız bırakmıyorlar onu. Dersim'deki dinsel geleneğe uyarak o heykeli üç kez öpen, çiçek bırakan, fotoğraf çektiren insan sayısı, tahminimi çok çok aşan miktardaydı. İşte Dersim'in canlı, özgürlükçü ve direngen ruhu budur. Halkımızı aydınlık geleceğe taşıyacak olanlar bunlardır. Sorun, bu direngen potansiyeli daha iyi örgütlemek, doğru ve sağlam bir yolda, onu hedefe daha iyi bir şekilde yönlendirmektir.

(1) Yörede, halk arasında Türkçenin etkisi ile “Girlevik” şeklinde de söylenir.

(2) Bu adların buradaki yazılışı Kürtçe alfabe iledir. Türkçe alfabe ile yazılışları ise şu şekilde olur: Pilvank, Şih Delil-i Berğecan ve Piri Şevdin'dir.

(3) Vank'ta Ermenilere ait merkezi bir kilise varmış. 1937-1938 soykırımını sırasında Kilisedeki eşyalardan gerekli görülenlere el konulduktan sonra bina ateşe verilmiş.